

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут економіки, управління, права та
інформаційних технологій
Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти магістр
на тему: **«Міжнародний агропродовольчий ринок: стан, визначальні
тенденції, детермінанти»**

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою Міжнародні
економічні відносини
спеціальності 292 Міжнародні економічні
відносини
ступеня вищої освіти магістр
денної форми навчання
Мар'єнко Віталій Ярославович

Керівник: Дейнека Тетяна Анатоліївна
Рецензент: Попова Юлія Михайлівна

Полтава 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ.....	9
1.1. Сутність, склад і структура міжнародного агропродовольчого ринку.....	9
1.2. Теоретико-методичні основи розвитку міжнародного агропродовольчого ринку.....	19
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2	
ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ МІЖНАРОДНОГО АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ.....	29
2.1. Місце аграрного сектору в економіці країн світу.....	29
2.2. Аналіз тенденцій розвитку міжнародного агропродовольчого ринку.....	40
Висновки до розділу 2.....	50
РОЗДІЛ 3	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ.....	52
3.1. Галузеві пріоритети розвитку міжнародного агропродовольчого ринку.....	52
3.2. Удосконалення експортно-імпортних процесів на міжнародному агропродовольчому ринку.....	61
Висновки до розділу 3.....	71
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. Міжнародний агропродовольчий ринок є однією з найважливіших складових глобальної економіки, адже забезпечує продовольчу безпеку, стимулює економічний розвиток і підтримує сталий розвиток сільських територій. У сучасних умовах стрімкої глобалізації цей ринок стає платформою для вирішення багатьох стратегічних завдань, таких як забезпечення доступу до продовольства для зростаючого населення світу, адаптація до кліматичних змін та зниження енергозалежності через розвиток біоенергетики. Водночас агропродовольчий ринок є сферою, де відчутно проявляються глобальні виклики: економічна нестабільність, зростання геополітичної напруженості, кліматичні катастрофи та порушення логістичних ланцюгів.

Для України, яка є одним із провідних виробників і експортерів сільськогосподарської продукції, розвиток міжнародного агропродовольчого ринку має стратегічне значення. На частку аграрного сектору припадає значна частина національного ВВП, а експорт агропродукції формує близько половини валютних надходжень країни. Успіхи України на світовому ринку значною мірою визначаються конкурентними перевагами, такими як родючі ґрунти, сприятливі кліматичні умови та значний виробничий потенціал. Проте війна, економічні та кліматичні виклики, а також глобальна конкуренція вимагають удосконалення експортно-імпоротної політики, підвищення якості продукції та розвитку інновацій.

Особливого значення тема набуває в контексті інтеграції України до європейського економічного простору, що відкриває нові можливості для розширення доступу до міжнародних ринків, але водночас підвищує вимоги до стандартів продукції, ефективності виробництва та стійкості аграрного сектору. Інновації, цифровізація, екологізація та адаптація до сучасних трендів стають ключовими елементами забезпечення конкурентоспроможності.

Таким чином, дослідження міжнародного агропродовольчого ринку є актуальним не лише з точки зору забезпечення продовольчої безпеки та економічної стабільності, але й як засіб інтеграції України у світовий економічний простір, що потребує системного підходу до аналізу ринкових процесів і розробки ефективних стратегій розвитку. Ця тема є важливою для формування політики сталого розвитку, забезпечення економічної стійкості та зміцнення позицій України на світовій арені.

Метою дослідження є сформулювати концептуальні підходи та практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів функціонування міжнародного агропродовольчого ринку для забезпечення конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- визначити концептуальну сутність категорії «ринок» та виявити особливості функціонування «міжнародного ринку»;
- узагальнити теоретичні основи та визначити ключові особливості функціонування міжнародного агропродовольчого ринку;
- дослідити ключові теоретичні та методичні підходи розвитку міжнародного агропродовольчого ринку;
- проаналізувати динаміку та структуру виробництва, експорту й імпорту основних видів агропродовольчої продукції у світі;
- оцінити роль України на міжнародному агропродовольчому ринку, враховуючи сучасні виклики та перспективи.
- дослідити політику міжнародних організацій та її вплив на регулювання глобального агропродовольчого ринку;
- сформулювати прогнози розвитку міжнародного агропродовольчого ринку;
- обґрунтувати рекомендації щодо удосконалення міжнародної аграрної політики в контексті сприяння розвитку міжнародного агропродовольчого ринку.

Об'єкт дослідження є процеси функціонування та розвитку міжнародного агропродовольчого ринку в умовах глобалізації.

Предметом дослідження є механізми, інструменти та закономірності розвитку міжнародного агропродовольчого ринку в сучасних умовах.

Теоретичною та методологічною основою дослідження стали фундаментальні положення економічної теорії, які забезпечують комплексний аналіз процесів функціонування та розвитку міжнародного агропродовольчого ринку. Ці положення дозволяють оцінити особливості розвитку ринку в умовах глобалізації, визначити механізми забезпечення конкурентоспроможності агропродовольчого сектору та виявити ключові виклики й можливості для країн-учасниць. Особливу увагу приділено концепціям сталого розвитку, міжнародної торгівлі та інституційного регулювання, які формують основу для стратегічного планування агропродовольчого сектору.

У процесі виконання дослідження застосовано низку **методів**, які забезпечили комплексний підхід до вивчення теми. Теоретичні методи включали аналіз наукової літератури, систематизацію поглядів щодо структурних особливостей ринку та узагальнення практичного досвіду регулювання міжнародної торгівлі. Емпіричні методи дали змогу вивчити реальний стан світового агропродовольчого ринку на основі статистичних даних, оцінити обсяги експорту, імпорту та виробництва продукції. Кількісні методи, зокрема економіко-статистичний аналіз і прогнозування, використовувалися для визначення перспектив розвитку ринку та розробки рекомендацій щодо зміцнення конкурентних позицій країн. Метод порівняльного аналізу застосовувався для оцінки позицій країн на міжнародному агропродовольчому ринку, виявлення ключових конкурентних переваг та вивчення впливу економічної політики.

Системний підхід дозволив дослідити взаємозв'язок між структурними компонентами агропродовольчого ринку, такими як виробництво, логістика, експортно-імпортні процеси, а також їх вплив на забезпечення продовольчої

безпеки. Аналіз міжнародних організацій, таких як СОТ, ФАО, ОЕСР, дав змогу оцінити роль інституцій у формуванні регуляторних рамок і підтримці розвитку ринку. Статистичний аналіз використовувався для обробки даних про світові обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, частку агропродовольчого сектору у ВВП, а також динаміку експортно-імпортних операцій. Графічний метод застосовувався для візуалізації отриманих результатів, що сприяє кращому розумінню динаміки та тенденцій розвитку міжнародного агропродовольчого ринку.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання для розробки стратегій підвищення ефективності функціонування агропродовольчого сектору. Отримані результати дозволяють визначити перспективні напрями розвитку міжнародної торгівлі, вдосконалити інституційні механізми підтримки сільськогосподарського виробництва та підвищити конкурентоспроможність продукції на світовому ринку. Використання рекомендацій дослідження може сприяти розробці національних політик, які відповідають сучасним глобальним викликам, таким як зміна клімату, забезпечення продовольчої безпеки та розвиток інновацій.

Зокрема, результати роботи корисні для державних органів, які займаються регулюванням агропродовольчого ринку, міжнародних організацій, що формують глобальну політику в галузі сільського господарства, а також для бізнес-спільноти, яка прагне інтегруватися у світові ланцюги доданої вартості, що сприятиме зміцненню позицій країн, таких як Україна, на міжнародному ринку, підвищенню ефективності використання ресурсів та забезпеченню сталого розвитку агропродовольчого сектору.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ

1.1. Сутність, склад і структура міжнародного агропродовольчого ринку

Міжнародний агропродовольчий ринок є глобальною системою економічних відносин, яка об'єднує виробників, переробників, постачальників і споживачів агропродовольчої продукції з різних країн світу. Він відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, стабільності світової економіки та сталого розвитку. Основу функціонування такого ринку складають міжнародна торгівля, інвестиції в аграрний сектор, технологічні інновації та глобальні інтеграційні процеси. Для України це питання стало вкрай актуальним у період здобуття незалежності та адаптації до нових умов ринкової економіки.

Особливістю агропродовольчого ринку є його залежність від природно-кліматичних умов, географічного розташування виробників, наявності ресурсів, політичної стабільності та економічної політики окремих країн. Значну роль відіграє також фактор сезонності, що впливає на виробництво, ціноутворення та торгівлю. Ринок охоплює широкий спектр продукції, включаючи сировину (зерно, олійні культури), напівфабрикати (мука, цукор) і готову продукцію (молочні, м'ясні та кондитерські вироби).

Базові концептуальні підходи до функціонування ринку, а також визначення його принципів і функцій, були розроблені у працях А. Сміта, Д. Рікардо, А. Маршалла, К. Макконнелла, С. Брю, П. Хейне та ін. У працях цих науковців можна знайти перші економічні підходи щодо визначення сутності поняття «ринок», сутність якого зводилась для опису процедур купівлі-продажу товарів, проте у сучасних умовах це поняття суттєво змінює своє значення. З розвитком товарно-грошових відносин дослідження ринку стало важливою темою наукових дискусій.

Ринок є фундаментальною категорією економічної теорії, яка відображає систему економічних відносин, спрямованих на забезпечення обміну товарами, послугами та ресурсами. У процесі історичного розвитку економічної науки поняття «ринок» зазнавало суттєвих трансформацій, що обумовлено зміною соціально-економічних умов, розвитком технологій і глобалізаційними процесами. У табл. 1.1 систематизовано основні підходи до визначення сутності ринку, що дозволяє зрозуміти багатогранність цього поняття та його еволюцію у різних економічних концепціях.

Таблиця 1.1

Характеристика концептуальних підходів щодо визначення сутності категорії «ринок»

Концептуальний підхід	Ключова характеристика	Приклади визначень
Класичний	Ринок як система, що забезпечує обмін товарами між продавцями і покупцями на основі попиту та пропозиції.	Ринок – це механізм, що координує економічну діяльність через систему цін, попиту і пропозиції (А. Сміт, Д. Рікардо).
Інституційний	Ринок як сукупність інститутів, які регулюють економічні відносини між учасниками ринку.	Ринок – це система правових, соціальних і економічних відносин, які забезпечують обмін товарами і послугами (Т. Веблен, Д. Норт).
Соціально-економічний	Ринок як спосіб забезпечення потреб суспільства через механізми розподілу ресурсів.	Ринок – це форма організації економіки, що сприяє ефективному використанню ресурсів для задоволення потреб споживачів (К. Маркс, Дж. Мілль).
Функціональний	Ринок як система взаємодії економічних агентів для обміну товарами і послугами.	Ринок – це сукупність продавців і покупців, що вступають у взаємодію для здійснення економічного обміну (П. Самуельсон, М. Портер).
Цифровий (сучасний)	Ринок як глобальна інформаційно-технологічна платформа для обміну товарами та послугами.	Ринок – це середовище, що об'єднує покупців і продавців через цифрові платформи та онлайн-інструменти (Дж. Стігліц, концепція цифрової економіки).
Системний	Ринок як багаторівнева структура, що включає різні елементи: ціну, попит, пропозицію, конкуренцію.	Ринок – це система взаємопов'язаних елементів, які забезпечують організацію та регулювання економічної діяльності (Л. Абалкін, концепція системного підходу).
Глобалізаційний	Ринок як сукупність глобальних процесів, що впливають на торгівлю та економічні зв'язки між країнами.	Ринок – це міжнародна система обміну товарами і послугами, яка формується в умовах глобалізації (Т. Левітт, концепція глобального ринку).

Джерело: узагальнено автором

Науковці підходили до визначення сутності ринку з різних позицій, залежно від контексту їхніх досліджень та економічної ситуації, що зумовило формування різних підходів, які акцентують увагу на специфічних аспектах функціонування ринкової системи, таких як економічна координація, соціальні відносини, інституційні чинники, технологічні інновації тощо. Сучасні концептуальні підходи щодо розуміння категорії «ринок» узагальнені в додатку А.

Поняття ринку є ключовим для розуміння економічних процесів, адже він виконує функцію координації попиту і пропозиції, забезпечує обмін товарами, послугами та ресурсами. Сутність ринку визначається його здатністю адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, забезпечувати ефективність економічної діяльності та задовольняти потреби споживачів. Разом із розвитком товарно-грошових відносин, інтеграційними процесами та технологічним прогресом ринок виходить за межі національних кордонів, набуваючи глобального масштабу.

Міжнародний ринок стає не лише продовженням національного, а й якісно новою економічною системою, яка функціонує в умовах глобальної взаємозалежності країн. Його специфіка полягає у різноманітності суб'єктів, регуляторних систем, економічних умов і культурних особливостей, що формують унікальні взаємозв'язки між учасниками ринку. Таким чином, розуміння сутності ринку є базою для вивчення його міжнародної складової, яка охоплює взаємодію країн у сфері торгівлі, інвестицій, технологій і ресурсів.

Міжнародний ринок є складною системою економічних відносин, що охоплює торгівлю товарами, послугами, капіталом та інтелектуальною власністю між країнами. Його особливості визначаються глобальними процесами, відмінностями у національних економіках, регуляторних політиках та культурних факторах. Функціонування міжнародних ринків має низку особливостей, пов'язаних із специфікою середовища його функціонування, кількістю залучених контрагентів тощо (рис. 1.1).

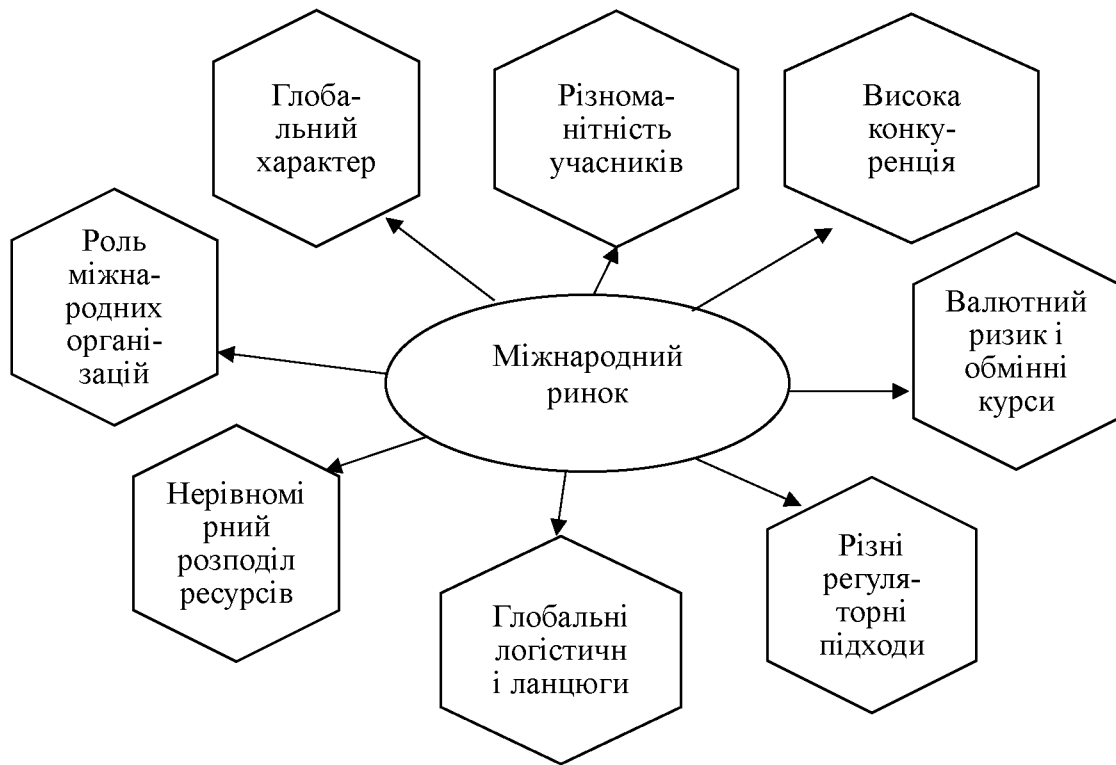

Рис. 1.1. Особливості функціонування міжнародних ринків

Джерело: узагальнено автором

Міжнародний ринок охоплює весь світ, об'єднуючи країни з різним рівнем економічного розвитку, культурою, традиціями та кліматичними умовами, що створює можливості для інтеграції країн у світову економіку, але водночас посилює конкуренцію. На міжнародному ринку діють різні суб'єкти: національні уряди, транснаціональні корпорації, малі й середні підприємства, міжнародні організації, а також фізичні особи, що формує складну структуру відносин, де кожен учасник має свої інтереси й стратегії. Кожна країна встановлює власні правила торгівлі, податки, мита, технічні стандарти та вимоги до якості продукції, що ускладнює взаємодію на ринку, адже учасники повинні адаптуватися до нормативно-правової бази різних держав.

Операції на міжнародному ринку зазвичай здійснюються в іноземних валютах, що створює валютні ризики. Коливання обмінних курсів можуть суттєво впливати на вартість товарів, прибутковість і фінансову стійкість підприємств. Міжнародний ринок потребує добре розвиненої логістичної

інфраструктури для переміщення товарів між країнами. Висока залежність від транспортних і логістичних систем робить його чутливим до глобальних криз, зокрема до пандемії чи блокування транспортних маршрутів. Країни мають різний доступ до природних, трудових, фінансових і технологічних ресурсів, що зумовлює спеціалізацію країн у певних секторах економіки та визначає структуру міжнародної торгівлі.

Функціонування міжнародного ринку значною мірою залежить від діяльності міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк. Вони регулюють торговельні відносини, надають фінансову допомогу та підтримують розвиток глобальної економіки. На міжнародному ринку конкуренція посилюється через участь численних компаній з різних країн, які пропонують аналогічні товари чи послуги, що змушує учасників зосереджуватися на підвищенні якості, інноваціях і зниженні витрат. Технологічний прогрес швидко змінює структуру міжнародного ринку, впроваджуючи нові товари та послуги. Інновації стають ключовим фактором конкурентоспроможності, стимулюючи підприємства до їхнього впровадження.

Споживачі в різних країнах мають різні уподобання, які визначаються культурними особливостями, рівнем доходів і стилем життя, що вимагає від компаній адаптації продуктів та маркетингових стратегій до специфіки ринку. Зростання міжнародної торгівлі створює додаткове навантаження на довілля через логістику, виробництво і споживання, що стимулює впровадження «зелених» стандартів і сталих практик на міжнародному ринку. Міжнародний ринок чутливий до політичної нестабільності, санкцій, військових конфліктів і торговельних воєн, що може призводити до перебоїв у постачанні товарів, зміни маршрутів торгівлі та фінансових втрат для учасників.

Отже, особливості міжнародного ринку відображають його багатогранність і складність, зумовлену глобальними процесами інтеграції та диференціації. Для ефективного функціонування на цьому ринку учасники повинні враховувати специфіку регіональних і глобальних умов,

використовувати сучасні технології та адаптуватися до змін у середовищі. Україні, як активному учаснику міжнародної торгівлі, важливо розвивати свої конкурентні переваги, адаптувати національну економіку до вимог міжнародного ринку та інтегруватися у світові економічні процеси.

Розглядаючи міжнародний ринок як складну систему економічних відносин, важливо звернути увагу на його галузеву структуру, зокрема на стратегічно важливий агропродовольчий сегмент. Цей ринок відіграє ключову роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки, розвитку національних економік і підтриманні міжнародної торгівлі. Його унікальність полягає в поєднанні економічних, соціальних і екологічних аспектів, які впливають на виробництво, розподіл і споживання аграрної продукції.

Агропродовольчий ринок є однією з найбільш динамічних і водночас найбільш залежних від природно-кліматичних та геополітичних умов частин міжнародної економіки. Він охоплює всі етапи – від вирощування сільськогосподарської продукції до її переробки, зберігання, транспортування та реалізації кінцевому споживачеві. Його значення для України, як одного з провідних експортерів агропродовольчої продукції, зростає в умовах глобалізації та післявоєнного відновлення економіки. Тому подальший аналіз структури, функцій та особливостей агропродовольчого ринку є важливим для розуміння його впливу на економічний розвиток країни.

Отже, агропродовольчий ринок є важливою складовою глобальної економіки, яка забезпечує виробництво, переробку, розподіл і споживання продуктів сільськогосподарського походження. Його структура охоплює широкий спектр взаємопов'язаних сегментів, які включають як первинне виробництво сировини, так і створення готової продукції, підтримуючи стійке функціонування продовольчої системи. Унікальність агропродовольчого ринку полягає в його багаторівневій організації, яка враховує економічні, соціальні та екологічні аспекти. Міжнародний агропродовольчий ринок включає в себе кілька взаємопов'язаних сегментів, які формують його структуру та визначають напрями міжнародної взаємодії (табл. 1.2).

Структура міжнародного агропродовольчого ринку

Сегмент ринку	Характеристика	Приклади продукції
Сировинний сегмент	Охоплює вирощування і первинне виробництво сільськогосподарської продукції, яка використовується як сировина для переробки або експорту.	Зернові культури (пшениця, кукурудза), олійні культури (соняшник, соя, ріпак), цукровий буряк, овочі, фрукти.
Продуктовий сегмент	Включає виробництво і продаж готової продовольчої продукції, призначеної для кінцевого споживача.	Молочна продукція (сир, масло), м'ясні вироби (ковбаси, консерви), хлібобулочні вироби, кондитерські вироби.
Сегмент засобів виробництва	Охоплює продукцію та послуги, які забезпечують ефективність агровиробництва та переробки.	Добрива, засоби захисту рослин, сільськогосподарська техніка (трактори, комбайни), обладнання для переробки сировини.
Логістичний сегмент	Забезпечує транспортування, зберігання та розподіл сільськогосподарської і продовольчої продукції між виробниками, переробниками та споживачами.	Складські приміщення, транспортні засоби (вантажівки, вагони, морські контейнери), логістичні послуги (транспорт, складування, митні послуги).
Експортно-імпортний сегмент	Включає операції з експорту та імпорту агропродовольчої продукції на міжнародних ринках.	Експорт зернових (Україна – один із провідних експортерів), імпорт тропічних фруктів (банани, апельсини), спецій, екзотичних продуктів.
Технологічний сегмент	Включає інноваційні рішення, цифрові технології та автоматизовані системи, які сприяють підвищенню ефективності агровиробництва та переробки.	Дрони для моніторингу полів, системи точного землеробства, ERP-системи для управління агробізнесом, автоматизовані лінії переробки.
Органічний сегмент	Спрямований на виробництво екологічно чистої продукції без використання синтетичних хімічних засобів, що відповідає сучасним тенденціям сталого розвитку.	Органічні овочі, фрукти, зернові, органічні продукти переробки (молоко, соки).
Фінансово-кредитний сегмент	Охоплює послуги фінансових установ, які забезпечують доступ до кредитування, страхування ризиків та інвестицій.	Аграрні кредити, страхування врожаїв, лізинг техніки, інвестиційні фонди для агробізнесу.
Ринок послуг	Включає послуги, які підтримують функціонування агропродовольчого ринку, включаючи маркетинг, сертифікацію, консалтинг та інформаційне забезпечення.	Маркетингові послуги для фермерів, сертифікація продукції для експорту, аграрний консалтинг, інформаційні платформи для аналізу цін і ринків.

Джерело: узагальнено автором

У табл. 1.2 проілюстровано основні сегменти агропродовольчого ринку, їх характеристики, ключові напрямки діяльності та приклади продукції чи

послуг, які забезпечують ефективне функціонування цієї складної системи. Такий підхід дозволяє систематизувати розуміння ринку як багатогранної економічної структури, яка сприяє задоволенню продовольчих потреб суспільства та підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах глобалізації. Аналіз структури агропродовольчого ринку є ключовим для розробки стратегій розвитку як національної, так і міжнародної економіки, особливо у контексті глобальних викликів, таких як забезпечення продовольчої безпеки, зміни клімату та інтеграція у світові торговельні системи. Показники табл. 1.2 відображають багатогранність агропродовольчого ринку, де кожен сегмент має свою специфіку і значення для забезпечення продовольчої безпеки, сталого розвитку та конкурентоспроможності вітчизняної та світової економіки.

Найбільшу питому вагу у структурі агропродовольчого ринку займають ринки тваринницько-промислової та рослинницько-промислової продукції, що обумовлено їхнім стратегічним значенням у забезпеченні продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях. Ринок рослинницько-промислової продукції включає широкий спектр культур, таких як зернові, олійні, овочі та фрукти, які слугують основною сировиною для харчової промисловості та значною мірою впливають на експортний потенціал країн, особливо аграрних. Україна, наприклад, є одним із провідних експортерів зернових і соняшnikової олії, що забезпечує вагомі валютні надходження в економіку (додаток Б). Ринок тваринницько-промислової продукції охоплює виробництво м'яса, молока, яєць та інших продуктів тваринного походження, які мають важливе значення для формування раціонального харчування населення. Цей ринок відзначається складною структурою виробничо-логістичних ланцюгів, оскільки тваринництво потребує великих обсягів кормів, ветеринарного обслуговування та високих стандартів переробки. Тваринницька продукція також є основою для подальшої переробки у молочній і м'ясопереробній галузях, що додає цінність усьому ланцюгу агропродовольчого сектору (додаток В).

Висока питома вага цих двох сегментів обумовлена також їхнім впливом на зайнятість у сільських регіонах, розвиток інфраструктури та інтеграцію технологічних інновацій, таких як точне землеробство чи автоматизація ферм. Разом ці ринки формують ядро агропродовольчого сектору, забезпечуючи базові потреби людства та створюючи основу для подальшого економічного зростання через експортний потенціал, розвиток доданої вартості й інтеграцію у глобальні ланцюги поставок.

Важливим елементом агропродовольчого ринку є ринок побічної продукції агропромислового виробництва та продуктів їх переробки. До цієї категорії належать такі ресурси, як солома, гичка, жом, макуха, гній, курячий послід, висівки, кісткове борошно, кров, шкіра, пір'я, меляса тощо. Побічна продукція агропромислового виробництва виступає не лише джерелом зменшення відходів, а й вагомим ресурсом для взаємодії між галузями рослинництва і тваринництва. Наприклад, гній як органічне добриво підвищує родючість ґрунтів у рослинництві, тоді як солома може використовуватися як підстилка для утримання тварин.

Значення побічної продукції виходить далеко за межі традиційного агровиробництва, охоплюючи такі галузі, як кормовиробництво, медицина, харчова промисловість, альтернативна енергетика, легка промисловість, виробництво добрив і навіть будівництво. Наприклад, макуха та жом є цінними компонентами у виготовленні кормів, висівки та меляса активно використовуються у харчовій промисловості, тоді як кров, жили та кишки знаходять застосування у медицині для виробництва альбуміну та хірургічних джгутів. Легка промисловість використовує шкіру, пір'я та інші органічні матеріали для створення текстильних виробів, а солома стає важливим компонентом у екологічному будівництві.

Окремо слід відзначити перспективність використання побічної продукції у виробництві енергії, що набуває особливого значення в умовах глобальної тенденції до зниження енергозалежності. Альтернативна енергетика, яка ґрунтується на відновлювальних джерелах енергії, включаючи

біогаз та біопаливо, є ключовим напрямом у сучасній економіці. Використання відходів агропромислового комплексу, таких як гній, рослинні рештки чи макуха, для виробництва енергії відкриває нові можливості для розвитку біоекономіки та біоенергетики. Ці галузі не лише сприяють екологічній стійкості, а й дозволяють зменшити витрати на традиційні джерела енергії, забезпечуючи економічну ефективність.

Всебічний інтерес до відновлюваних джерел енергії стимулює дослідження економічної доцільності отримання енергії з нетрадиційних ресурсів, основним джерелом яких є відходи агропромислового виробництва. Розвиток таких технологій дозволяє значно знизити негативний екологічний вплив, інтегруючи сільське господарство у ширший контекст глобальних викликів сталого розвитку. Таким чином, побічна продукція агропродовольчого ринку має величезний потенціал, який виходить далеко за межі сільськогосподарського виробництва, охоплюючи широкий спектр галузей та сприяючи зростанню економічної ефективності.

Отже, міжнародний агропродовольчий ринок є складною і динамічною системою, яка забезпечує глобальні потреби у продовольстві, сировині та переробленій продукції. Його структура охоплює різноманітні сегменти, включаючи ринки рослинницької та тваринницької продукції, сировинні ринки, ринок побічної продукції, а також інфраструктурні й фінансово-кредитні складові. Взаємозв'язок між цими сегментами створює можливості для ефективного використання ресурсів, зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності національних економік у глобальному масштабі.

Особливу увагу заслуговують нові напрями розвитку, такі як альтернативна енергетика, органічне виробництво та інтеграція інновацій у виробничі процеси, що сприяє не лише зростанню економічної ефективності, але й відповідають сучасним екологічним та соціальним викликам. Для України, як одного з провідних учасників світового агропродовольчого ринку, аграрний сектор є ключовим у забезпеченні валютних надходжень, зайнятості населення та підвищенні економічної стійкості.

Таким чином, міжнародний агропродовольчий ринок є важливим фактором глобального економічного розвитку, а його ефективне функціонування залежить від здатності учасників адаптуватися до нових викликів, впроваджувати інноваційні підходи та формувати стійкі виробничо-логістичні ланцюги. Україна має значний потенціал для подальшого зміцнення своїх позицій на цьому ринку, інтегруючись у світові процеси та розвиваючи новітні технології в агропромисловому секторі.

1.2. Теоретико-методичні основи розвитку міжнародного агропродовольчого ринку

Міжнародний агропродовольчий ринок є однією з ключових складових світової економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку, стимулює економічне зростання та сприяє інтеграції країн у глобальні торговельні процеси. Його розвиток базується на складній взаємодії економічних, соціальних і природно-ресурсних факторів, які визначають характер і динаміку міжнародної торгівлі аграрною продукцією та продуктами харчування. Сучасний агропродовольчий ринок характеризується високою конкуренцією, інтеграцією виробничо-логістичних ланцюгів, впровадженням інновацій та екологічних стандартів.

Розвиток міжнародного агропродовольчого ринку можна представити у вигляді схеми (рис. 1.2). Агропродовольчий ринок може розвиватися в одному або кількох пріоритетних векторах залежно від мети, передумов та чинників, що впливають на даний процес. Зокрема, агропродовольчий ринок може розвиватись в напрямку покращення економічних результатів господарської діяльності як окремих суб'єктів ринку, так і ринкової системи в цілому. Також розвиток даного сегменту ринку може бути направлений на поліпшення соціальних результатів, зокрема формування продовольчої безпеки, зростання культури споживання продуктів харчування, створення нових робочих місць, розвиток соціально-економічної інфраструктури.

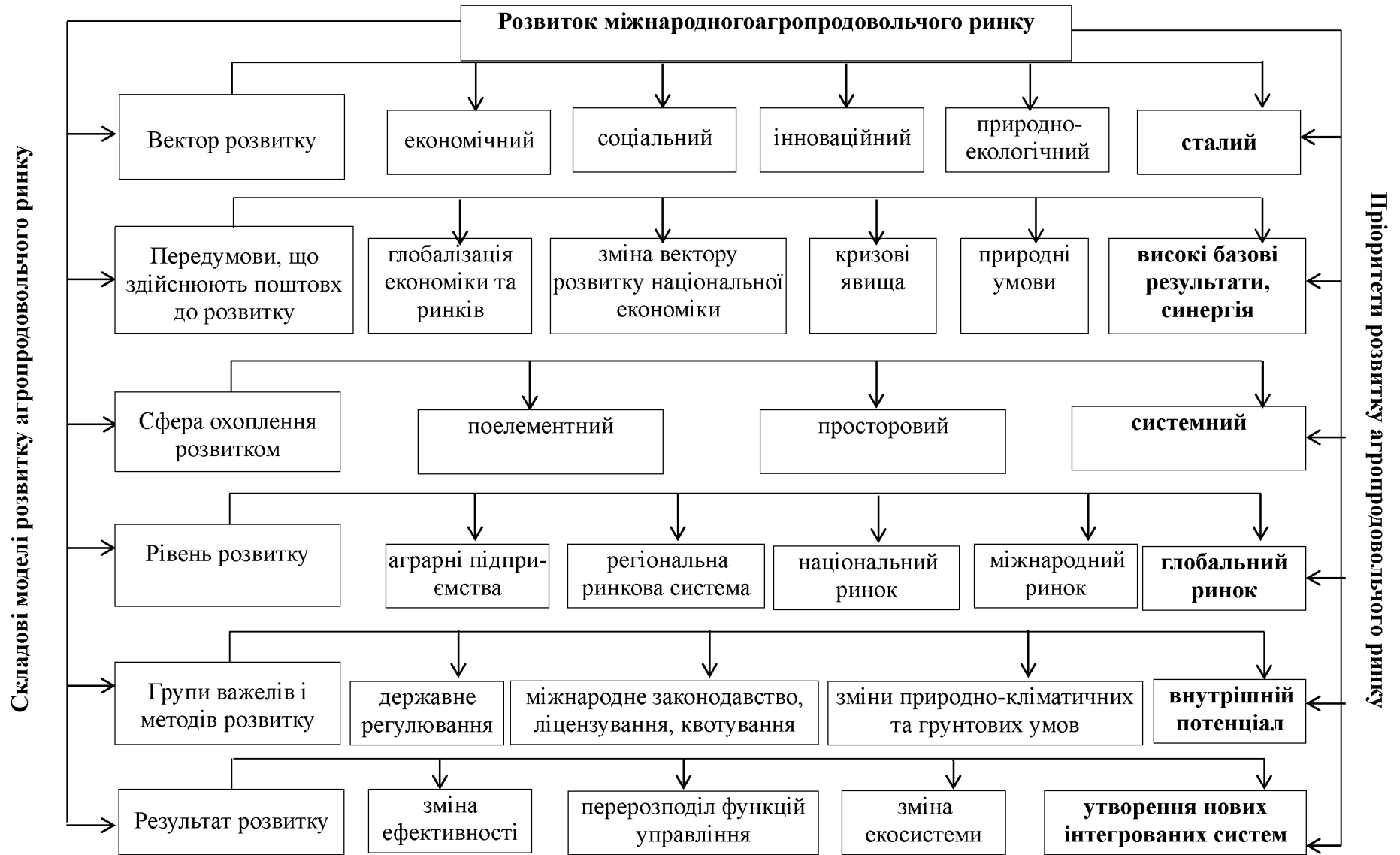

Рис. 1.2. Концептуальна модель розвитку міжнародного агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки

Джерело: розроблено автором

Важливим вектором сучасного розвитку міжнародного агропродовольчого ринку є інноваційний розвиток. Інноваційний розвиток міжнародного агропродовольчого ринку можна визначити як позитивну зміну існуючого стану суб'єктів та ринкової системи в цілому на основі активізації інноваційного процесу на різних етапах створення агропродовольчої продукції. Тобто, свідчити про інноваційний розвиток міжнародного агропродовольчого ринку можна за умови створення нового продукту (нових сортів рослин, порід тварин, а також продуктів переробки продукції рослинництва і тваринництва), виникнення та використання інноваційних технологій виробництва продукції, організації виробничого процесу та системи продажів. У сучасних умовах все більшого значення набуває природно-екологічна складова розвитку міжнародного агропродовольчого ринку, тобто його вектор може бути направлений на зменшення негативного впливу на екологію, збереження природних ресурсів та їх розширене відтворення у процесі здійснення господарської діяльності в аграрній сфері. В умовах глобалізації економіки найбільш бажаним виступає вектор сталого розвитку агропродовольчого ринку, який поєднує всі вище перелічені вектори і забезпечує збалансований соціально-економічний та екологічний розвиток на інноваційній основі.

Передумовами, тобто поштовхом, до розвитку міжнародного агропродовольчого ринку насамперед можуть виступати процеси глобалізації економіки і виклики, що супроводжують інтеграцію національних ринків у глобальне середовище. Зміна курсу національної економіки та політики відображається на станові ринкових систем, таким чином, міжнародний агропродовольчий ринок пристосовується, до динаміки загальної економічної системи, у якій він функціонує, а отже і розвивається. Згідно теорії соціально-економічних циклів розвиток – це фаза, якій передують криза, тому негативні тенденції, які носять системний і тривалий характер, у подальшому зумовлюють поштовх діяльності суб'єктів ринку, виникнення інноваційних технологій, і як наслідок, вихід на новий кращий етап

функціонування. Поштовхом до міжнародного розвитку агропродовольчого ринку може стати зміна природно-кліматичних умов, що є особливо актуальним в умовах збільшення антропогенного навантаження та посилення глобальних екологічних проблем. В умовах кліматичних змін виникає необхідність винайдення нових сортів рослин та порід тварин, вичерпування природних копалин, зокрема енергетичних ресурсів, зумовлює появу альтернативної енергетики. Таким чином, відбувається розвиток агропродовольчого ринку з метою пристосування до нових природно-кліматичних змін.

За умови ефективної стратегії, яка застосовується суб'єктами агропродовольчого ринку, після стадії стабілізації не обов'язкове настання стадії спаду. Акумуляція ресурсів, отримання надлишкових прибутків, ефективно поєднання управлінських механізмів зумовлюють виникнення синергічного ефекту, що є основною передумовою подальшого розвитку.

Розвиток міжнародного агропродовольчого ринку може охоплювати різні масштаби. Зокрема, розвиватися можуть лише окремі елементи ринкової системи, наприклад, переробні підприємства, об'єкти інфраструктури, сільськогосподарські підприємства, такий розвиток доцільно вважати поелементним. Також розвиток міжнародного агропродовольчого ринку можна розглядати як просторовий. Сутність його полягає в охопленні певної території та суб'єктів, які знаходяться на цій території, позитивними змінами і трансформацією, у результаті чого можливе виникнення нових суб'єктів і об'єктів та зникнення старих. Найбільш масштабним є системний розвиток, який охоплює всі елементи ринку та їх взаємозв'язки. Саме такий розвиток характеризується значними змінами і може зумовити перерозподіл сфер впливу в глобальному масштабі. Розвиток міжнародного агропродовольчого ринку здійснюється під дією сукупності методів та важелів, основні з яких визначаються системою державного регулювання економіки, впливом міжнародних компонентів регулювання, а також природно-кліматичних умов. При цьому, головним поштовхом до розвитку виступає внутрішній потенціал

ринкової системи, зокрема, наявність ресурсів, їх комбінація та взаємозв'язки, динамічність та готовність до трансформації, передумови виникнення синергії.

У результаті розвитку може бути отриманий результат, що стосується ефективності (економічної, соціальної, екологічної, технологічної). Міжнародний агропродовольчий ринок здійснює значний вплив на екосистему, тому в результаті його розвитку можливі зміни в екосистемі, причому як в кращу, так і в гіршу сторону. Також, у процесі та в результаті розвитку відбувається перерозподіл функцій, сфер управління, важелів впливу, змінюються суб'єктно-об'єктні відносини, формується нова управлінська ієрархія. Синергія розвитку міжнародного агропродовольчого ринку проявляється в побудові нових інтегрованих систем, зокрема, відбувається виходження національного ринку в глобальне середовище.

Таким чином, міжнародний розвиток агропродовольчого ринку – це динамічний процес, який володіє всіма рисами, характерними для розвитку будь-яких еколого-соціально-економічних систем і який в умовах глобалізації відбувається безперервно, що проявляється у виникненні нових галузей, появою нових технологій, підвищенням ефективності господарських процесів, виникненням нових партнерських зв'язків. Для досягнення позитивних результатів розвитку необхідне поєднання сукупності методів та важелів зовнішнього та внутрішнього впливу, при цьому виникає синергічний ефект, що є поштовхом до формування нових систем.

Оцінювання різних показників є невід'ємною складовою аналізу розвитку міжнародного агропродовольчого ринку, що дозволяє отримати комплексне уявлення про стан, тенденції та перспективи ринку, а також виявити його сильні та слабкі сторони. Врахування ключових показників забезпечує обґрунтованість управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності та конкурентоспроможності агропродовольчого сектору. Насамперед, обсяг виробництва та експортно-імпортні показники дозволяють оцінити рівень залученості країни до міжнародної торгівлі, її роль

у забезпеченні продовольчої безпеки та здатність відповідати на глобальний попит. Наприклад, зростання експорту продукції з доданою вартістю свідчить про розвиток переробної галузі та здатність країни конкурувати у високотехнологічних сегментах ринку.

Важливим аспектом є оцінювання продуктивності праці та інноваційної активності, що демонструють ефективність використання трудових ресурсів та рівень впровадження сучасних технологій у виробництво. Висока продуктивність та технологічна готовність забезпечують зниження витрат, підвищення якості продукції та відповідність світовим стандартам.

Структурні показники, такі як частка агропродовольчої продукції у ВВП чи площі сільськогосподарських угідь, надають інформацію про економічну значущість аграрного сектору та його потенціал для подальшого розвитку. Особливо важливо враховувати ці аспекти в умовах змін клімату, які впливають на доступність ресурсів та рівень врожайності. Оцінювання рівня інтеграції у світові ринки та продовольчої безпеки дозволяє визначити стійкість агропродовольчої системи до зовнішніх викликів, таких як глобальні економічні кризи чи порушення логістичних ланцюгів. Зокрема, рівень продовольчої безпеки є індикатором здатності країни задовольняти внутрішній попит, що є особливо важливим у періоди економічної нестабільності.

Крім того, екологічні та енергетичні показники, такі як частка органічної продукції чи енергетична ефективність, відображають рівень сталого розвитку агропродовольчого ринку і стають дедалі важливішими у контексті глобальних екологічних викликів та переходу до «зеленої» економіки.

Таким чином, оцінювання різноманітних показників є ключовим інструментом для формування цілісного уявлення про стан міжнародного агропродовольчого ринку, його динамічні зміни та довгостроковий потенціал. Аналіз показників, таких як обсяг виробництва, рівень експорту, продуктивність праці, інноваційна активність та інші, дозволяє виявити ключові тенденції, вчасно реагувати на виклики і приймати обґрунтовані управлінські рішення (табл. 1.3).

**Основні показники, що характеризують
розвиток агропродовольчого ринку**

Показник	Опис	Одиниця виміру	Значення для аналізу
1	2	3	4
Обсяг виробництва сільгосппродукції	Кількість продукції, виробленої у рослинництві та тваринництві за певний період.	Млн тонн/рік	Відображає рівень продуктивності аграрного сектору.
Експорт агропродовольчої продукції	Загальний обсяг експорту сільськогосподарських товарів та продуктів їхньої переробки на міжнародні ринки.	Млрд доларів США	Визначає роль країни у міжнародній торгівлі та залежність економіки від зовнішніх ринків.
Імпорт агропродовольчої продукції	Загальний обсяг продукції, ввезеної для забезпечення внутрішнього попиту.	Млрд доларів США	Вказує на рівень самозабезпеченості країни продуктами харчування.
Рівень продуктивності праці	Обсяг виробництва продукції на одного зайнятого в аграрному секторі.	Тонн/чис.осіб/рік	Відображає ефективність використання трудових ресурсів.
Частка агропродовольчої продукції у ВВП	Внесок сільського господарства та переробної промисловості у загальний обсяг валового внутрішнього продукту країни.	%	Оцінює економічне значення агросектору для національної економіки.
Індекс цін на продовольство	Рівень зміни цін на основні види продовольчої продукції на внутрішньому та міжнародному ринках.	Індекс (у базових роках = 100)	Визначає інфляційні процеси у продовольчій галузі.
Площі сільськогосподарських угідь	Загальна площа земель, залучених до сільськогосподарського виробництва.	Тис. га	Вказує на потенціал країни у виробництві агропродовольчої продукції.
Рівень інновацій у секторі	Частка впроваджених сучасних технологій та обладнання у сільському господарстві та переробці.	%	Визначає готовність сектора до інтеграції в глобальні інноваційні процеси.
Енергетична ефективність агровиробництва	Співвідношення витрат енергії до обсягу виробленої продукції.	ГДж/тонна	Оцінює екологічну стійкість та ефективність використання ресурсів.
Частка органічної продукції	Частка продукції, що відповідає стандартам органічного землеробства, у загальному обсязі виробництва.	%	Відображає орієнтацію на екологічно чисте виробництво та відповідність сучасним трендам.

Продовж. табл. 1.3

1	2	3	4
Рівень продовольчої безпеки	Забезпечення населення країни необхідними продовольчими ресурсами за доступними цінами.	Індекс продовольчої безпеки	Оцінює здатність країни задовольняти внутрішній попит.
Обсяг інвестицій у агросектор	Загальний обсяг коштів, вкладених у розвиток сільського господарства, переробки та логістичної інфраструктури.	Млрд доларів США	Визначає потенціал розвитку сектора та його привабливість для інвесторів.
Частка експорту з доданою вартістю	Частка переробленої продукції у загальному обсязі експорту агропродовольчої продукції.	%	Оцінює рівень розвитку переробної галузі та диверсифікації експорту.
Рівень інтеграції у світові ринки	Кількість країн, з якими встановлені торговельні відносини, та частка експорту до різних регіонів світу.	Кількість країн / %	Відображає глобальну конкурентоспроможність країни у сфері агропродовольчої продукції.

Завдяки всебічному аналізу показників, що охоплюють різні напрями розвитку міжнародного агропродовольчого ринку, можна формувати комплексні стратегії, які спрямовані на підвищення конкурентоспроможності агропродовольчого сектору та забезпечення його сталого розвитку. Такий підхід дозволяє не лише вдосконалювати внутрішні процеси, але й зміцнювати експортний потенціал, зменшуючи залежність країни від зовнішніх економічних і політичних чинників. Оцінювання ключових показників сприяє виявленню слабких місць і можливостей для їх подолання, що підвищує стійкість аграрного сектору до глобальних викликів, таких як кліматичні зміни, економічні кризи, порушення міжнародної логістики або зміна споживчих вподобань. Важливою перевагою такого підходу є можливість адаптації до динамічних умов світової економіки, що дозволяє агропродовольчому сектору не лише підтримувати стабільне функціонування, а й залишатися конкурентоспроможним у довгостроковій перспективі. Таким чином, всебічний аналіз і оцінювання стають основою для досягнення короткострокових результатів, а також забезпечують довгострокову стабільність, прогрес і інтеграцію у глобальні економічні процеси.

Висновки до розділу 1

У теоретичному розділі роботи було розглянуто основні аспекти, які визначають сутність, структуру та особливості функціонування міжнародного агропродовольчого ринку.

1. Систематизація теоретичних підходів до поняття ринку, аналіз його міжнародного сегмента та ролі агропродовольчої галузі дозволили сформуванню цілісного розуміння динаміки цього ринку в умовах глобалізації. Ринок є багатовимірною економічною категорією, яка охоплює процеси купівлі-продажу, обміну товарами, послугами та ресурсами. Його функціонування забезпечує баланс між попитом і пропозицією, створюючи умови для ефективного розподілу ресурсів.

2. Структура ринку включає різні сегменти, зокрема сировинний, продуктовий, фінансовий, технологічний і логістичний, що відображають взаємодію між виробниками, споживачами та посередниками. У сучасних умовах ринок трансформується під впливом глобалізації, технологічного прогресу та зміни споживчих потреб. Розуміння теоретичних основ ринку є базою для аналізу його міжнародних аспектів.

3. Міжнародний ринок характеризується високим рівнем інтеграції, конкуренції та диверсифікації, що робить його важливим елементом глобальної економіки. Його особливості включають багатосторонню взаємодію країн, різноманіття регуляторних систем, неоднорідність економічних умов і культурні відмінності. З розвитком міжнародної торгівлі, інвестицій і технологій міжнародний ринок стає платформою для забезпечення економічного зростання та зміцнення співпраці між країнами. Значна частина цього ринку належить до агропродовольчого сектору, який є стратегічно важливим для забезпечення продовольчої безпеки. Розвиток міжнародного ринку залежить від участі міжнародних організацій, які регулюють правила торгівлі, підтримують сталий розвиток і сприяють вирішенню глобальних викликів.

4. Агропродовольчий ринок є невід'ємною складовою міжнародного ринку, що забезпечує виробництво, переробку, розподіл і споживання продукції сільськогосподарського походження. Основними сегментами цього ринку є рослинницько-промислова, тваринницько-промислова продукція, ринок побічної продукції, логістика, технології, фінансові послуги та експортно-імпортні операції. Особливу роль відіграють такі перспективні напрями, як розвиток органічного землеробства, альтернативна енергетика та використання інноваційних технологій.

5. Агропродовольчий ринок формує значний експортний потенціал для багатьох країн, включаючи Україну, що є одним із провідних експортерів зернових культур. Його ефективне функціонування є основою для забезпечення глобальної продовольчої безпеки та економічної стійкості.

Також було підкреслено важливість оцінювання ключових показників, що характеризують розвиток агропродовольчого ринку, для прийняття ефективних управлінських рішень. Нижче наведено основні висновки, які узагальнюють результати цього розділу.

6. Ефективний розвиток агропродовольчого ринку неможливий без оцінювання його ключових показників, таких як обсяг виробництва, експортно-імпортні операції, продуктивність праці, інноваційна активність та рівень продовольчої безпеки. Ці показники дозволяють формувати цілісне уявлення про стан ринку, виявляти його сильні сторони та напрями для вдосконалення.

7. Особливу увагу слід приділяти екологічним та енергетичним аспектам, які є важливими для забезпечення сталого розвитку в умовах глобальних екологічних викликів. Аналіз таких даних сприяє прийняттю обґрунтованих рішень щодо підвищення конкурентоспроможності агропродовольчого сектору. Таким чином, оцінювання є важливим інструментом стратегічного управління, який забезпечує адаптацію ринку до сучасних викликів та потреб глобальної економіки.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ МІЖНАРОДНОГО АГРОПРОДОВОЛЬНОГО РИНКУ

2.1. Місце аграрного сектору в економіці країн світу

Аграрний сектор займає важливе місце в економіці багатьох країн світу, забезпечуючи продовольчу безпеку, зайнятість населення та розвиток сільських територій. Його значення залежить від рівня економічного розвитку держави, природних ресурсів, технологічного прогресу та економічної структури. У розвинених країнах аграрний сектор зазвичай має незначну частку в економіці, проте відрізняється високою продуктивністю та інноваційністю. У країнах, що розвиваються, цей сектор є основою економіки, забезпечуючи більшість населення роботою та доходами.

Для розвинених країн характерна орієнтація на виробництво продукції з високою доданою вартістю, а також значна роль у глобальних експортних процесах. У таких країнах аграрний сектор тісно пов'язаний із переробною промисловістю, що дозволяє максимально ефективно використовувати ресурси. Водночас країни, що розвиваються, часто стикаються з викликами низької продуктивності, залежності від погодних умов та недостатнього доступу до технологій. Проте вони поступово модернізують свої аграрні системи та інтегруються у світовий ринок.

У країнах із низьким рівнем доходів аграрний сектор є життєво важливим для виживання значної частини населення. Його розвиток визначається доступом до інфраструктури, міжнародною допомогою та впровадженням сталих методів господарювання. У цих країнах сільське господарство залишається джерелом основних засобів існування, але потребує значних змін для забезпечення стабільного розвитку.

Аграрний сектор також виконує стратегічну роль у країнах із багатими аграрними ресурсами. Завдяки використанню сучасних технологій та розвитку

експортного потенціалу, такі країни мають можливість впливати на глобальний ринок продовольства. Водночас впровадження сталих практик землеробства та інновацій сприяє підвищенню ефективності та зменшенню негативного впливу на довкілля.

Отже, аграрний сектор є основою економічного та соціального розвитку багатьох країн, відіграючи ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, економічного зростання та стійкості до глобальних викликів. Його значення залишається незмінним як для розвинених держав, так і для країн, що розвиваються, що підтверджує необхідність його всебічного розвитку та підтримки.

Однією з важливих тенденцій розвитку міжнародного агропродовольчого ринку є зростання значущості продукції з доданою вартістю. Сільське господарство відіграє ключову роль у створенні такої продукції, формуючи основу для розвитку переробної промисловості, харчових технологій та експортного потенціалу країн. Частка доданої вартості у структурі сільського господарства стає індикатором економічної ефективності галузі, її здатності до інновацій та інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості. Вивчення цього показника дозволяє оцінити не лише економічну значущість сектора, але й рівень його технологічного розвитку, експортного потенціалу та здатності відповідати сучасним глобальним викликам.

У світовому масштабі додана вартість у сільському господарстві демонструє значну регіональну варіативність. У розвинених країнах, таких як ЄС, США та Канада, велика частка доданої вартості створюється у переробній галузі, яка працює на основі високих технологій та орієнтована на продукцію з високою доданою вартістю. У країнах, що розвиваються, таких як Індія, Бразилія чи країни Африки, основна частка доходів формується за рахунок первинного виробництва, хоча спостерігаються позитивні тенденції у розвитку переробних галузей. Згідно зі статистичними даними Світового банку, частка сільського господарства у світовому ВВП поступово знижується, проте

значення доданої вартості у цій галузі зростає завдяки впровадженню інновацій, розвитку органічного землеробства та зростанню попиту на продукцію високої якості (рис. 2.1).

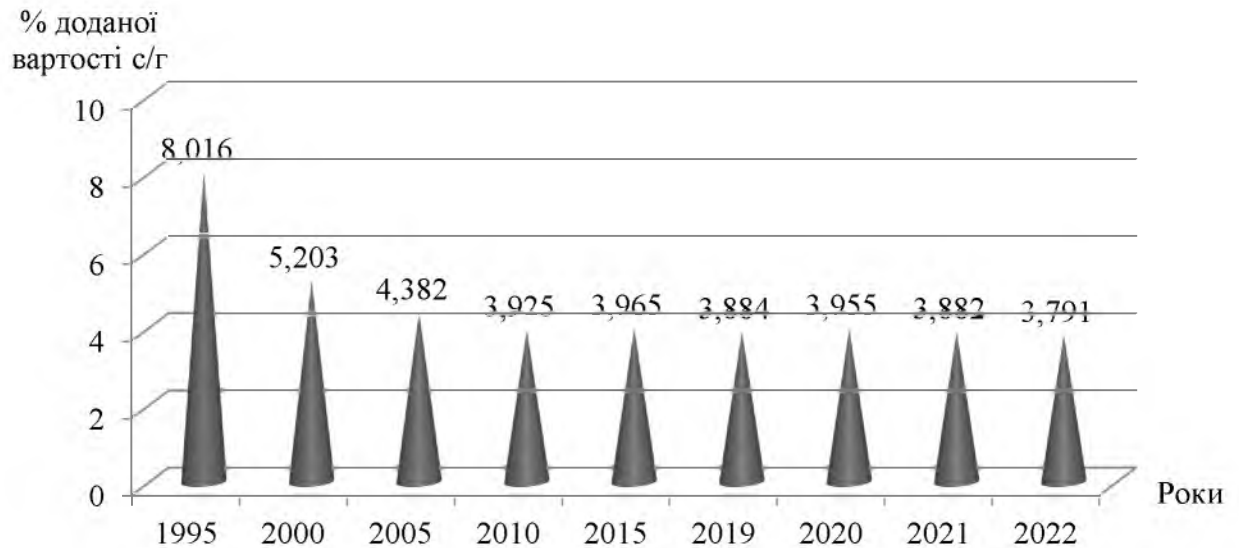

Рис. 2.1. Динаміка показників частки сільського господарства у світовій доданій вартості, %, 1995-2022 рр.

Джерело: побудовано автором

Аналіз тенденції розвитку міжнародного агропродовольчого ринку свідчать про зниження частки сільського господарства в обсязі доданої вартості. У 1995 р. цей показник становив 8 %, однак згодом відзначається стійке скорочення до рівня 3,79 % у 2015 р. Зменшення частки пов'язане не стільки зі зниженням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, скільки з активним розвитком промислових секторів, які продукують товари з високою доданою вартістю. У регіональному розрізі найвища частка аграрного сектору у структурі доданої вартості спостерігається в економічно слабких країнах із великим зовнішнім боргом, де у 2019 р. вона досягла 27,8 %. У найменш розвинених країнах світу, за класифікацією ООН, частка сільського господарства у загальній доданій вартості сягає 26 %, що свідчить про високий рівень залежності економік цих держав від аграрного сектору (рис. 2.2).

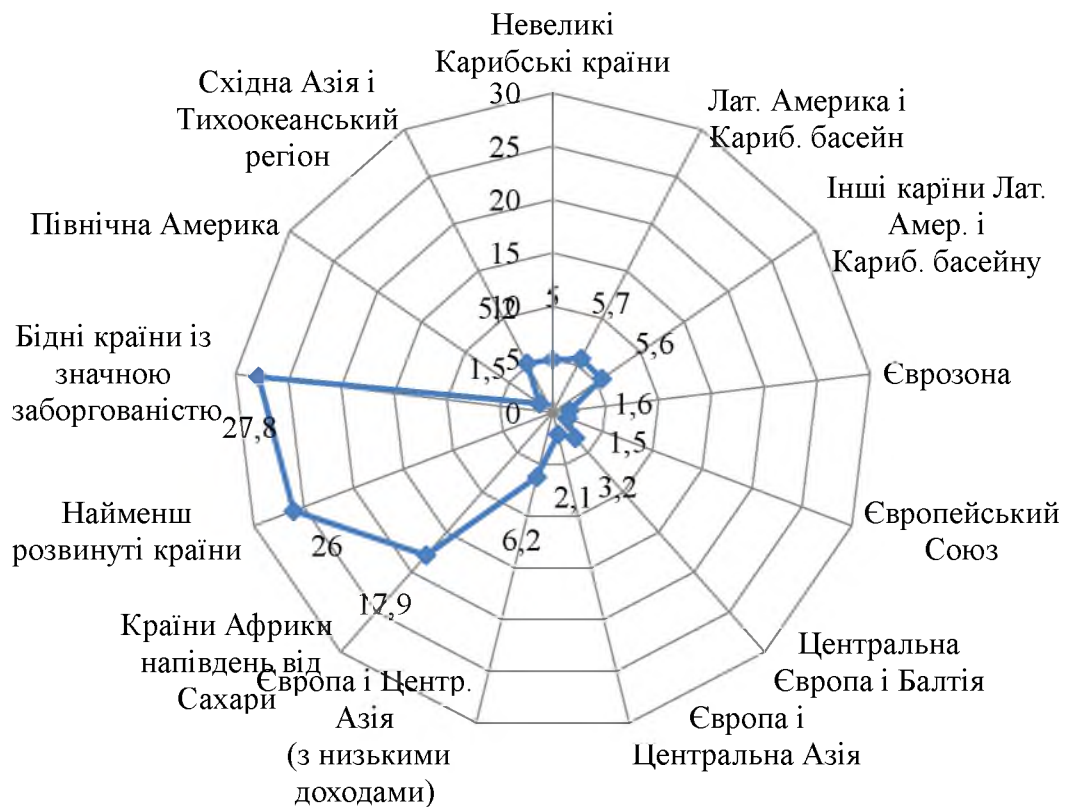

Рис. 2.2. Показники частки сільського господарства у світовій доданій вартості за регіонами світу, %, 2022 р.

Джерело: побудовано автором за даними

Сільське господарство має найбільшу частку у структурі доданої вартості в таких країнах, як Сьєрра-Леоне (61,4 %), Чад (50,1 %), Центрально-африканська Республіка (42,9 %), Того (41,3 %), Малі (40 %) та інших державах Центральної Африки, а також Центральної та Східної Азії. У цих регіонах частка сільського господарства перевищує 25 %, що підкреслює його критичну роль в економіці. Така ситуація обумовлена високою залежністю від аграрного виробництва через обмежені можливості для розвитку промисловості та сервісних секторів. Це характерно для країн із низьким рівнем економічного розвитку, де сільське господарство є основним джерелом зайнятості та доходів населення. Водночас така структура економіки робить ці країни вразливими до

зовнішніх факторів, таких як зміни клімату чи коливання цін на сільськогосподарську продукцію.

У країнах Європи частка доданої вартості сільського господарства в економіці є однією з найнижчих у світі, що обумовлено високим рівнем індустріалізації та переважанням сектору послуг у структурі ВВП. У середньому цей показник для Євросони становить близько 1,5 %, що свідчить про мінімальний внесок сільського господарства у створення доданої вартості порівняно з іншими галузями. Високий рівень технологічного розвитку, інтенсивна механізація аграрного сектору та значні інвестиції у переробку і маркетинг продукції дозволяють створювати більшу додану вартість на одиницю продукції, але в межах меншої частки зайнятих у цій сфері.

Водночас, у країнах Східної Європи та Балканського регіону, частка доданої вартості сільського господарства є дещо вищою. Наприклад, у Болгарії, Румунії та Сербії цей показник сягає 3-5 %, що пояснюється вищим рівнем залежності від аграрного сектору в економіках цих країн. У регіонах Центральної Європи, таких як Польща, Чехія та Угорщина, частка сільського господарства також знижується, проте залишається важливою завдяки розвитку переробної промисловості та експорту продукції з доданою вартістю. Ключовими особливостями європейського сільського господарства є його інтеграція в глобальні ланцюги поставок і орієнтація на продукцію високої якості. Наприклад, країни Європейського Союзу активно підтримують сільське господарство через Спільну аграрну політику (САР), яка спрямована на модернізацію галузі, забезпечення продовольчої безпеки та розвиток екологічно чистого виробництва. Така політика дозволяє підтримувати високі стандарти продукції, що сприяє зростанню експорту європейської аграрної продукції, особливо у сегменті органічного землеробства та екологічно чистих продуктів (рис. 2.3).

Аналіз рейтингу країн Європи за часткою сільського господарства у ВВП за 2022 р. демонструє значну різницю між країнами залежно від рівня їхнього економічного розвитку, індустріалізації та структури економіки.

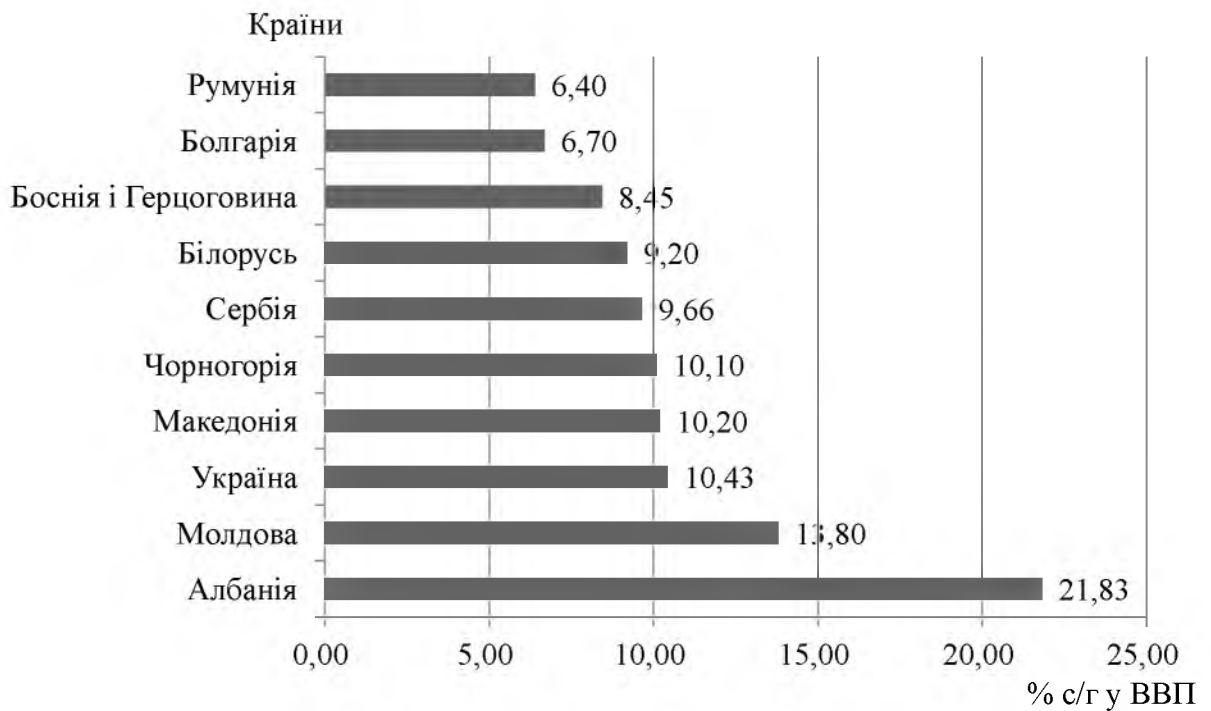

Рис. 2.3. Рейтинг країн Європи за часткою сільського господарства у ВВП, 2022 р., %

Джерело: побудовано автором

Найвищу частку сільського господарства у ВВП серед європейських країн мають такі держави, як Албанія (21,83 %) і Молдова (13,8 %), що свідчить про високу залежність цих економік від аграрного сектору. Ці країни переважно мають розвинуту сировинну базу, але недостатній рівень індустріалізації та доданої вартості в продукції. Для країн Центральної та Східної Європи, таких як Польща, Угорщина та Румунія, частка сільського господарства у ВВП варіюється в межах 3–6,4 %, що свідчить про поступовий перехід цих країн від традиційної аграрної економіки до більш диверсифікованих економічних структур, де зростає роль промисловості та послуг. Наприклад, у Румунії частка становить близько 6,4 %, що є показником важливості агросектору в економіці.

Найнижчі показники зафіксовані у високорозвинених країнах Західної Європи, таких як Німеччина, Франція та Велика Британія, де частка сільського господарства у ВВП становить менше 2 %. У цих державах сільське

господарство орієнтоване на високу продуктивність, технологічні інновації та експорт продукції з доданою вартістю. Зокрема, у Німеччині цей показник дорівнює 1,2 %, а у Франції – 1,5 %. Результати аналізу показують, що частка сільського господарства у ВВП є індикатором як рівня розвитку економіки, так і ступеня інтеграції країни у світові виробничі ланцюги. Країни з високою часткою сільського господарства у ВВП, як правило, мають нижчий рівень доходів та економічної диверсифікації, тоді як низькі показники характерні для держав із розвиненими промисловістю та сектором послуг.

Сільське господарство є одним із ключових секторів економіки України, значною мірою впливаючи на формування доданої вартості. За даними останніх років, частка аграрного сектору у ВВП країни становить близько 10–12 %, що є одним із найвищих показників серед європейських країн. Україна входить до десятки найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі, забезпечуючи глобальні ринки зерновими, олійними культурами, м'ясом птиці та іншими товарами (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Додана вартість сільського господарства в Україні

Напрямок	Характеристика
Частка у ВВП	10–12 % ВВП України. Сільське господарство є одним із ключових секторів економіки країни.
Основні джерела доданої вартості	Рослинництво (зернові, олійні культури – пшениця, кукурудза, соняшник) та тваринництво (м'ясо птиці, молочні продукти).
Переробна промисловість	Виробництво продукції з доданою вартістю: соняшникова олія (Україна – світовий лідер), кондитерські вироби, молочна продукція, м'ясо.
Інновації та інвестиції	Впровадження точного землеробства, автоматизації процесів, цифрових рішень. Зростання продуктивності завдяки модернізації.
Регіональні особливості	Південні та центральні області (Полтавська, Одеська) – лідери у виробництві зернових та олійних культур; Західна Україна – акцент на садівництво, молочарство.
Вплив війни	Скорочення площ оброблюваних земель, руйнування логістики, зменшення експорту. Попри це, Україна зберігає роль ключового експортера сільськогосподарської продукції.
Значення для економіки	Забезпечення валютних надходжень, зайнятості сільського населення, продовольча безпека. Необхідність розвитку переробки, інновацій, екологічних технологій.

Джерело: узагальнено автором

Отже, сільське господарство України залишається стратегічно важливим сектором економіки, забезпечуючи значну частку ВВП (10–12 %) та формуючи основу для експортних надходжень. Основними джерелами доданої вартості є рослинництво та тваринництво, які зосереджені у регіонах з високим рівнем аграрного виробництва, таких як Полтавська, Одеська та центральні області України. Значну роль відіграє розвиток переробної промисловості, яка дозволяє експортувати продукцію з більшою доданою вартістю, наприклад, соняшникову олію та м'ясо птиці.

Інноваційна діяльність у секторі поступово зростає завдяки впровадженню точного землеробства, автоматизації та цифрових технологій, що сприяє підвищенню продуктивності та ефективності. Водночас, війна значно вплинула на сільське господарство, спричинивши втрати у площях оброблюваних земель, руйнування інфраструктури та зниження обсягів експорту. Проте, навіть за цих умов, Україна зберігає свої позиції як один із ключових гравців на міжнародному агропродовольчому ринку. Подальший розвиток сільського господарства України потребує фокусу на диверсифікації експорту, збільшенні рівня переробки сировини, впровадженні інноваційних і сталих практик, що дозволить посилити конкурентоспроможність сектора, забезпечити довгострокову економічну стабільність і сприяти інтеграції України у глобальні агропродовольчі ланцюги. За допомогою кластерного аналізу можна згрупувати країни Європи за показниками розвитку (табл. 1.2).

Серед досліджуваних країн найвищі показники соціально-економічного розвитку демонструє Румунія, яка, проте, займає останнє місце в рейтингу за часткою сільського господарства у ВВП. Країни-лідери за цим показником можна поділити на три кластери. До першого кластеру входять Україна, Румунія та Білорусь, які відзначаються значними територіями, чисельністю населення та високими абсолютними показниками номінального ВВП і ВВП за ПКС. Україна належить до цієї групи завдяки великій території та чисельності населення, хоча її якісний показник ВВП за ПКС на одну особу залишається одним із найнижчих серед інших країн кластеру.

**Кластери країн Європи, з найбільшою часткою сільського господарства
у структурі ВВП, 2022 р.**

Кластери	Країни	% с/г у ВВП	ВВП номін, млн дол. США	ВВП ПКС, млн дол. США	Насел, тис. осіб	Террит, км ²	Щільність насел, км ²	ВВП номін, дол. США на чел.	ВВП ПКС, дол. США на особу
Кластер 1	Україна	10,43	83550	347885	42620	577500	74	1960	8162
	Румунія	6,40	186514	441032	19760	238391	83	9439	22319
	Білорусь	9,20	48126	165363	9505	207595	46	5063	17397
Кластер 2	Болгарія	6,70	50446	143102	7144,6	110994	64	7061	20029
	Сербія	9,66	37755	101458	7076,4	88361	80	5335	14338
	Чорногорія	10,10	4242	10613	621,8	13812	45	6822	17068
Кластер 3	Македонія	10,20	10492	30127	2071,3	25713	81	5065	14545
	Боснія і Герцеговина	8,45	16532	42529	3861,9	51197	75	4281	11012
	Молдова	13,80	6650	18539	3553	33846	105	1872	5218
	Албанія	21,83	12144	34214	3038,6	28748	106	3997	11260

Джерело: розраховано автором

Другий кластер включає Болгарію, Сербію та Чорногорію, які характеризуються середньою часткою сільського господарства у ВВП, середніми показниками розміру та ВВП за ПКС на одну особу. Особливістю Чорногорії є невеликі абсолютні показники, але високий рівень ВВП за ПКС на одну особу, що забезпечило їй входження до цього кластеру. Третій кластер об'єднує Македонію, Боснію і Герцеговину, Молдову та Албанію, які мають найвищу частку сільського господарства у ВВП, але найнижчі показники ВВП за ПКС на одну особу. У Македонії сільське господарство базується на овочівництві, плідівництві та вівчарстві, а також вирощуванні пшениці, кукурудзи, соняшника, тютюну, рису, бавовни та винограду, при цьому у цій галузі працює близько 20 % населення. Боснія і Герцеговина спеціалізується на вирощуванні кукурудзи, пшениці, цукрових буряків, тютюну, винограду, фруктів та овочів, а також на розведенні овець і кіз (рис. 2.4). Аграрний сектор є фундаментальною складовою економіки багатьох країн світу, відіграючи ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки та зайнятості населення.

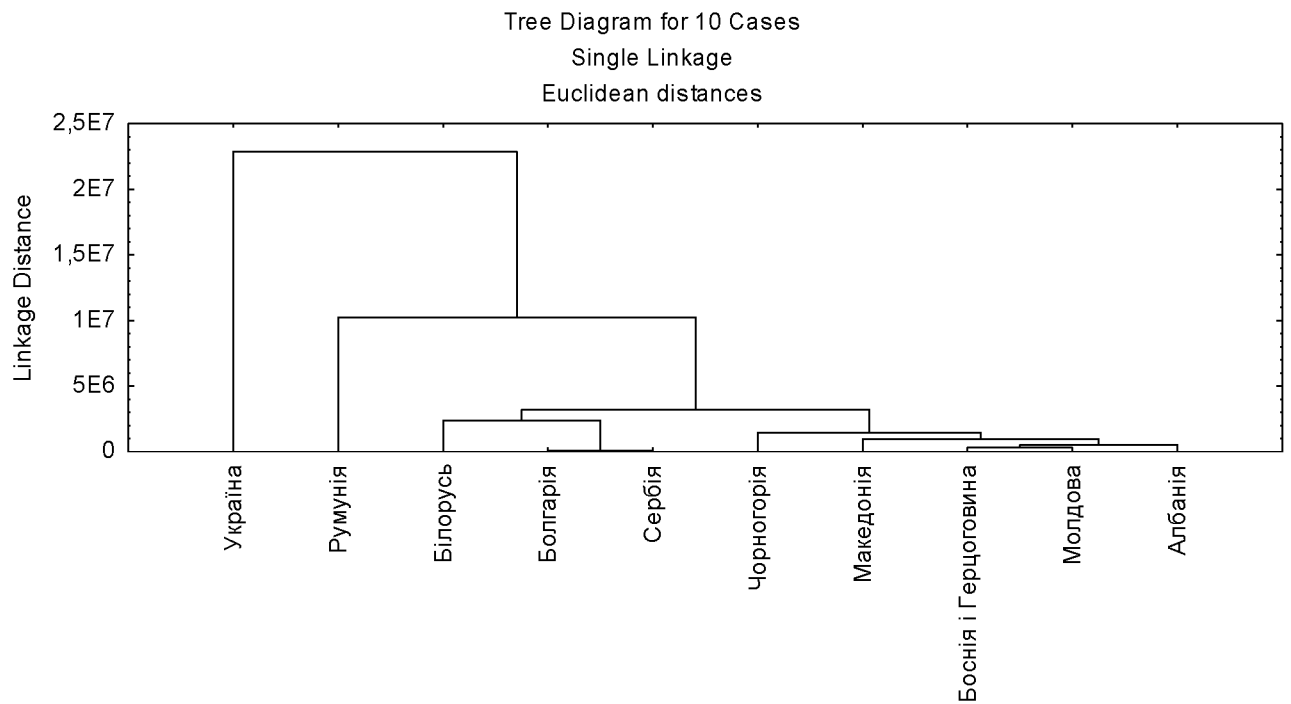

Рис. 2.4. Ієрархічна дендрограма кластерного аналізу країн Європи за показниками економічного розвитку та розвитку аграрного сектору, 2022 р.

Джерело: розраховано автором

Значення і роль аграрного сектору значно варіюється залежно від рівня економічного розвитку країни: у розвинених державах аграрний сектор орієнтований на виробництво продукції з високою доданою вартістю та інтеграцію у глобальні ринки, тоді як у країнах, що розвиваються, він є основою економіки та джерелом засобів для існування значної частини населення. Сільське господарство виступає важливим драйвером економічного зростання, сприяючи модернізації інших галузей економіки, таких як переробна промисловість, логістика та альтернативна енергетика. Водночас воно відіграє важливу соціальну функцію, зберігаючи робочі місця у сільській місцевості, підтримуючи розвиток місцевих громад та сприяючи покращенню якості життя.

У сучасних умовах зростає значення сталого розвитку аграрного сектору, який орієнтований на використання екологічно чистих технологій, раціональне управління ресурсами та зменшення впливу на довкілля. Крім

того, важливими викликами залишаються зміни клімату, глобальна економічна нестабільність та необхідність впровадження інновацій для підвищення ефективності та продуктивності.

Таким чином, аграрний сектор є не лише важливою економічною галуззю, але й основою соціальної стабільності та екологічної рівноваги, що забезпечує його стратегічну роль у довгостроковому розвитку економік країн світу.

2.2. Аналіз тенденцій розвитку міжнародного агропродовольчого ринку

Аналіз тенденцій розвитку міжнародного агропродовольчого ринку є важливим інструментом для розуміння динаміки цього сектору, його ролі в глобальній економіці та основних викликів, які впливають на його функціонування. У сучасних умовах цей ринок виступає не лише джерелом забезпечення продовольчої безпеки, а й платформою для економічного зростання, міжнародної співпраці та технологічного прогресу. Глобалізація, зміна клімату, зростання населення та розвиток інноваційних технологій формують нові виклики й можливості для учасників агропродовольчого ринку.

Вивчення тенденцій дозволяє оцінити ключові фактори, що впливають на попит і пропозицію, а також визначити перспективи розвитку сектора у контексті міжнародної торгівлі. Особливу увагу приділяють інтеграції ринків, зростанню експорту продукції з доданою вартістю, розвитку стійких практик виробництва та впровадженню цифрових технологій. Крім того, аналіз тенденцій сприяє адаптації національних економік до сучасних викликів, розробці ефективних стратегій і підвищенню конкурентоспроможності країн у глобальних масштабах. Світове виробництво сільськогосподарської продукції є ключовим фактором забезпечення продовольчої безпеки, економічного розвитку та торгівлі. Динаміка виробництва залежить від багатьох факторів,

таких як природно-кліматичні умови, рівень розвитку технологій, доступ до ресурсів, глобальні економічні тренди та політична стабільність (рис. 2.5).

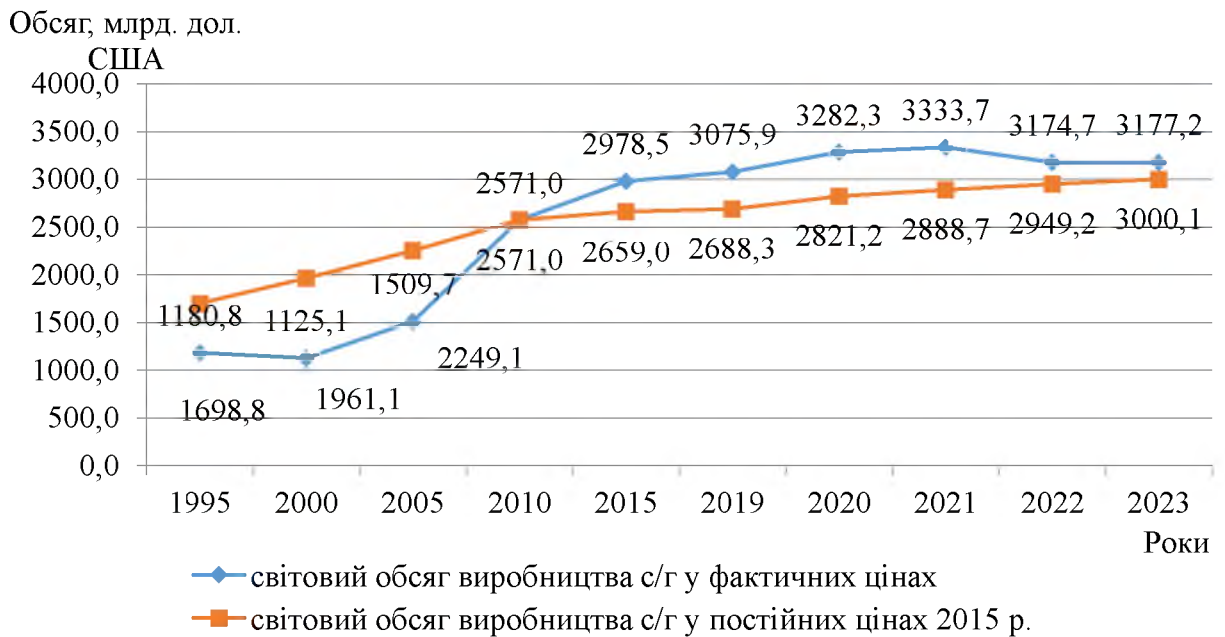

Рис. 2.5. Динаміка світових обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, 1995-2023 рр., млрд. дол. США (у фактичних і порівняльних цінах)

Джерело: побудовано автором

Протягом аналізованого періоду спостерігається стабільне зростання світових обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, що свідчить про розширення масштабів аграрного сектору, підвищення його продуктивності та задоволення зростаючого глобального попиту на продовольство. У фактичних цінах зростання є значнішим, що відображає вплив інфляції, змін вартості ресурсів і коливання світових цін на сільськогосподарську продукцію. У порівняльних цінах зростання відбувається більш плавно, що свідчить про стабільний розвиток аграрного сектору без впливу інфляційних факторів, що дозволяє точніше оцінити реальний обсяг виробництва, не враховуючи зміну вартості грошей. Різниця між кривими у фактичних і порівняльних цінах відображає вплив інфляції, глобальних економічних криз і змін вартості виробничих ресурсів. Збільшення

цієї різниці в окремі періоди свідчить про нестабільність цінової ситуації та залежність сектору від макроекономічних факторів.

Протягом 1995–2008 рр. відбувається помірне зростання, зумовлене розвитком агротехнологій та поступовим розширенням ринків. У цей період спостерігається відносно стабільна цінова ситуація. У 2008–2014 рр. можна простежити вибухове зростання у фактичних цінах, яке співпало з глобальною продовольчою кризою та стрімким зростанням цін на агропродовольчу продукцію. У порівняльних цінах також спостерігається стійкий підйом, що вказує на розширення обсягів виробництва. 2015–2020 рр. – це період стабілізації після кризових років. У цей час світові обсяги виробництва продовжують зростати, хоча темпи зменшуються. Важливу роль відіграє стабілізація цін на світових ринках. У 2020–2023 рр. незважаючи на глобальні виклики, зокрема пандемію COVID-19 та економічні потрясіння, зростання зберігається, що свідчить про стійкість аграрного сектору до зовнішніх шоків. При цьому, можна виділити такі фактори зростання, як застосування інноваційних технологій (точне землеробство, автоматизація), інтенсифікація виробництва, підвищення врожайності, зростання глобального попиту на продовольство через демографічний ріст, розширення ринків для експорту агропродукції, зокрема до країн, що розвиваються.

Таким чином, динаміка світових обсягів виробництва сільськогосподарської продукції демонструє стабільне зростання, яке підтримується інноваційними процесами, розширенням аграрних ринків та зростанням глобального попиту. Зміни у фактичних цінах відображають економічну нестабільність і вплив інфляційних процесів, тоді як порівняльні ціни дозволяють оцінити реальну динаміку виробництва. Світовий аграрний сектор продовжує відігравати ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки та розвитку глобальної економіки. Лідерами за обсягами виробництва є країни з великою територією та родючими ґрунтами, такі як США, Китай, Індія, Бразилія та країни ЄС. Регіони, що розвиваються, включаючи Африку на південь від Сахари, Південно-Східну Азію та Латинську Америку,

демонструють зростання виробництва, хоча їхня частка у світовому обсязі залишається порівняно невеликою (рис. 2.6).

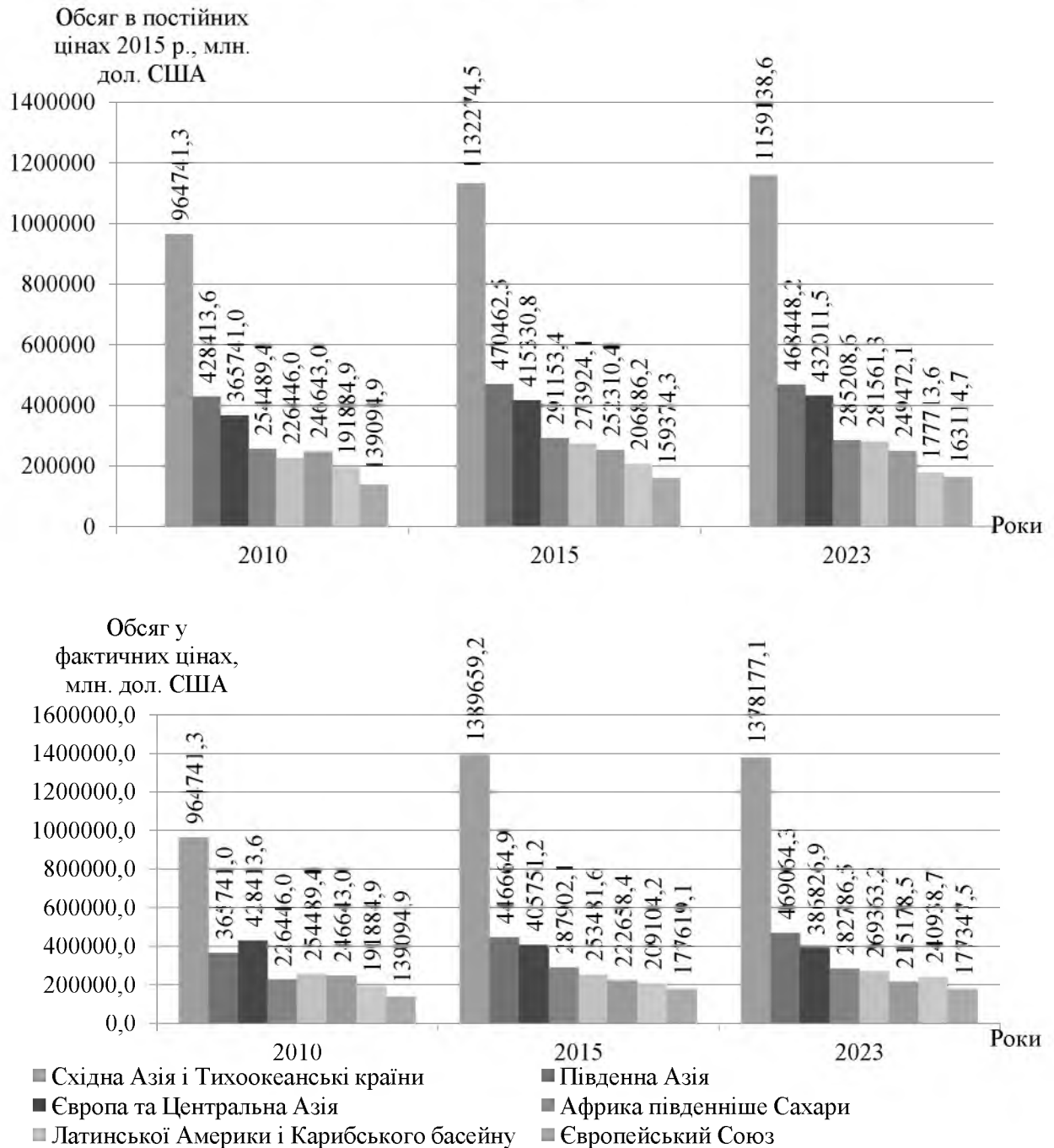

Рис. 2.6. Динаміка доданої вартості сільськогосподарської продукції за регіонами світу, 2010-2023 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано автором

Світове виробництво сільськогосподарської продукції значно варіюється між регіонами, залежно від природно-кліматичних умов, доступу до ресурсів,

рівня технологій та економічного розвитку. Азія є лідером за обсягами виробництва завдяки великій чисельності населення, значним площам орних земель і традиційній залежності економік від аграрного сектору. Основними виробниками в регіоні є Китай, Індія та Індонезія. Китай домінує у виробництві рису, пшениці, овочів і свинини, тоді як Індія відома вирощуванням цукрової тростини, бавовни та молочної продукції. Особливістю азійського сільського господарства є значна роль дрібних фермерських господарств і висока залежність від зрошення.

Європа демонструє високий рівень продуктивності та спеціалізується на продукції з доданою вартістю, такої як молочні продукти, вино, сир і м'ясо. Франція, Німеччина та Італія є провідними країнами регіону. У Європі велика увага приділяється екологічності виробництва та дотаціям для підтримки фермерів. Водночас, орієнтація на експорт дозволяє європейському аграрному сектору успішно конкурувати на світових ринках. Північна Америка, зокрема США і Канада, є основним постачальником зернових культур, таких як кукурудза і пшениця, а також сої, м'яса яловичини та свинини. Цей регіон відрізняється високим рівнем механізації, використанням генетично модифікованих культур і великим масштабом виробництва. Інновації та автоматизація дозволяють Північній Америці залишатися одним із ключових учасників глобального аграрного ринку. Латинська Америка, зокрема Бразилія та Аргентина, відіграє важливу роль у постачанні сої, кукурудзи, кави та м'яса. Бразилія є найбільшим у світі виробником кави та апельсинового соку, а Аргентина спеціалізується на експорті сої та яловичини. Латинська Америка має значний потенціал для подальшого зростання, але залежність від експорту сировини робить її вразливою до коливань світових цін.

Африка, незважаючи на багаті природні ресурси, стикається з низькою продуктивністю через обмежений доступ до технологій і капіталу. Основними продуктами є кукурудза, касава, кава та пальмова олія. Найбільшими виробниками є Нігерія та Єгипет, причому Нігерія спеціалізується на касаві та какао, а Єгипет – на овочах та пшениці. Розвиток аграрного сектору в Африці

залишається критичним для подолання продовольчої кризи та зменшення залежності від імпорту. Океанія, представлена Австралією та Новою Зеландією, спеціалізується на експорті пшениці, молочних продуктів, м'яса та шерсті. Цей регіон демонструє ефективне використання ресурсів, орієнтацію на сталий розвиток та високий рівень інтеграції у світову торгівлю.

Таким чином, кожен регіон світу має унікальні особливості у виробництві сільськогосподарської продукції. Розвинені країни зосереджені на продукції з високою доданою вартістю, тоді як країни, що розвиваються, забезпечують основну частку світових обсягів сировини. Глобальні виклики, такі як зміни клімату, зростаючий попит на продовольство та економічні кризи, вимагають впровадження інновацій, підвищення продуктивності та сталого управління ресурсами у всіх регіонах світу (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Динаміка обсягів виробництва сільського господарства в розрізі країн світу, 2019-2023 рр., млн. дол. США (у фактичних цінах)

Назва країн	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Структура, 2023 р., %
Світ в цілому	3075855,2	3282276,0	3333716,5	3174669,9	3177208,8	100,0
Китай	806398,6	893009,8	949694,0	977311,9	958246,7	30,78
Індія	307872,5	318398,6	338376,8	335784,3	353620,3	10,58
США	194255,0	230399,0	210715,0	183721,0	-	5,79
Індонезія	122755,7	121883,1	118805,8	116192,3	125410,0	3,66
Нігерія	100419,9	106899,9	113644,4	99253,1	84908,7	3,13
Бразилія	102757,2	111446,1	106236,7	77025,2	84610,8	2,43
Пакистан	53201,9	55104,3	58022,4	64701,9	67478,2	2,04
Туреччина	67757,7	63930,6	61559,1	59244,9	52326,1	1,87
росія	68720,6	74175,6	73013,4	55921,1	54791,6	1,76
Японія	70828,0	56928,8	51174,8	46408,7	-	1,46
Іран	45868,5	45814,4	38900,4	41250,7	-	1,30
Мексика	40495,9	42707,9	43573,0	39107,7	37713,0	1,23
Франція	43785,5	41003,3	44038,3	37546,3	32515,3	1,18
Єгипет	31493,0	32536,2	34640,1	37431,4	39595,9	1,18
Італія	40727,4	44630,9	41761,2	36995,7	34918,0	1,17
Таїланд	45747,1	47606,8	40953,3	34824,8	33919,5	1,10
В'єтнам	29950,8	30757,6	32956,7	32835,9	33066,2	1,03
Австралія	35188,7	36288,1	32739,4	32097,5	29355,0	1,01

Джерело: узагальнено автором за [Помилка! Джерело посилання не знайдено., Помилка! Джерело посилання не знайдено.]

Виробництво сільськогосподарської продукції у світі суттєво залежить від природно-кліматичних умов, рівня економічного розвитку, технологій та національних стратегій. У кожному регіоні світу цей сектор має свої особливості, що визначають обсяги, структуру та напрямки виробництва.

Азія залишається ключовим регіоном у глобальному виробництві продовольства завдяки значним територіям орних земель і великій кількості населення. У цьому регіоні домінує дрібне фермерство, тоді як ефективність багато в чому залежить від доступу до зрошувальних систем. У Європі сільське господарство орієнтоване на високу продуктивність і якість. Франція, Німеччина та Італія є провідними виробниками зернових, молока, м'яса та вин. Значна увага приділяється екологічності виробництва, розвитку органічного землеробства та підтримці фермерів через дотації. Європейські країни також роблять акцент на експорт продукції з високою доданою вартістю.

Північна Америка виділяється масштабами сільськогосподарського виробництва та високим рівнем механізації. США та Канада є провідними експортерами кукурудзи, сої, пшениці та тваринницької продукції. Використання інноваційних технологій, включаючи генетично модифіковані культури, забезпечує стабільне зростання продуктивності та конкурентоспроможності регіону. Латинська Америка є важливим гравцем на глобальному ринку, Бразилія займає лідерські позиції у вирощуванні кави та цитрусових, а Аргентина спеціалізується на експорті яловичини та соєвих продуктів. Однак залежність від експорту сировини створює певні ризики через нестабільність світових цін. В Африці, попри багатство природних ресурсів, продуктивність сільського господарства залишається низькою через обмежений доступ до технологій і капіталу. Океанія демонструє стабільність виробництва завдяки раціональному використанню ресурсів і впровадженню сталих практик.

Регіональні особливості формують багатогранність світового сільськогосподарського виробництва. Розвинені країни переважно

орієнтуються на продукти з високою доданою вартістю, тоді як країни, що розвиваються, зосереджені на забезпеченні базових продовольчих потреб. Незалежно від рівня розвитку, усі регіони стикаються з викликами глобалізації, кліматичних змін і необхідністю підвищення продуктивності через інновації та раціональне управління ресурсами. Серед країн Європи найбільші обсяги виробництва сільськогосподарської продукції зосереджені у Франції – 37,8 млрд. дол. США (рис. 3.15).

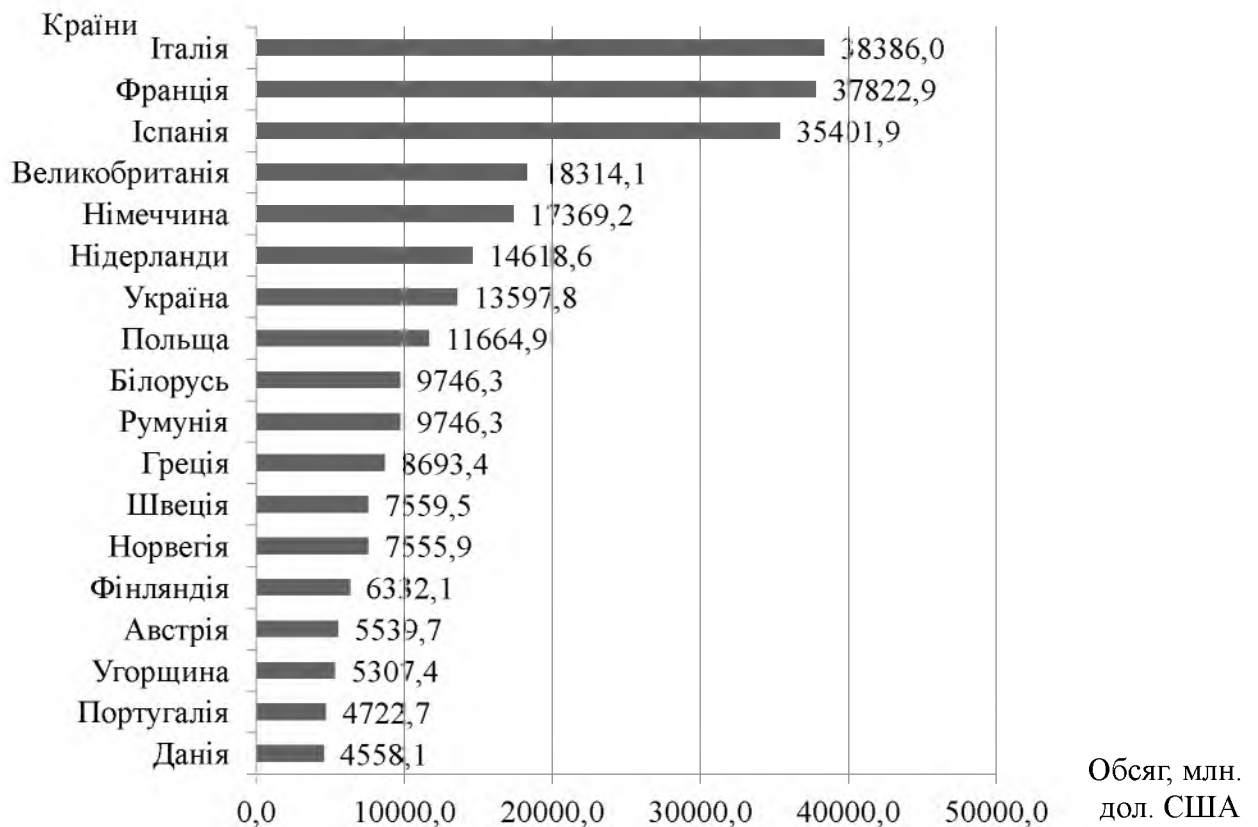

Рис. 2.7. Рейтинг країн Європи за обсягом виробництва сільськогосподарської продукції, 2023 р., млн. дол. США

Джерело: узагальнено автором

Значні показники обсягів виробництва сільськогосподарської демонструють Італія – 38,4 млрд дол. США (збільшення на 0,8 млрд дол., або 2 %) та Іспанія – 35,4 млрд дол. США (зростання на 2 млрд дол., або 5,8 %). До лідерів аграрного ринку Європи також входять Велика Британія, яка показала приріст у 14,7 %, Німеччина, де обсяги виробництва знизилися на 21,5 %, та

Нідерланди із зростанням у 1,9 %. Україна також займає важливе місце серед лідерів за обсягами виробництва сільськогосподарської продукції в Європі – 13,6 млрд дол. США. Інші європейські країни з високими обсягами доданої вартості включають Польщу, Румунію, Білорусь, Швецію, Грецію, Норвегію, Австрію, Фінляндію, Португалію, Угорщину та Данію.

Для кращого аналізу рівня розвитку аграрного сектору країн світу доцільно враховувати обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу. Цей показник не тільки ілюструє рівень продовольчої безпеки та внутрішній потенціал країни, а й дозволяє оцінити ефективність використання ресурсів у галузі (рис. 2.8).

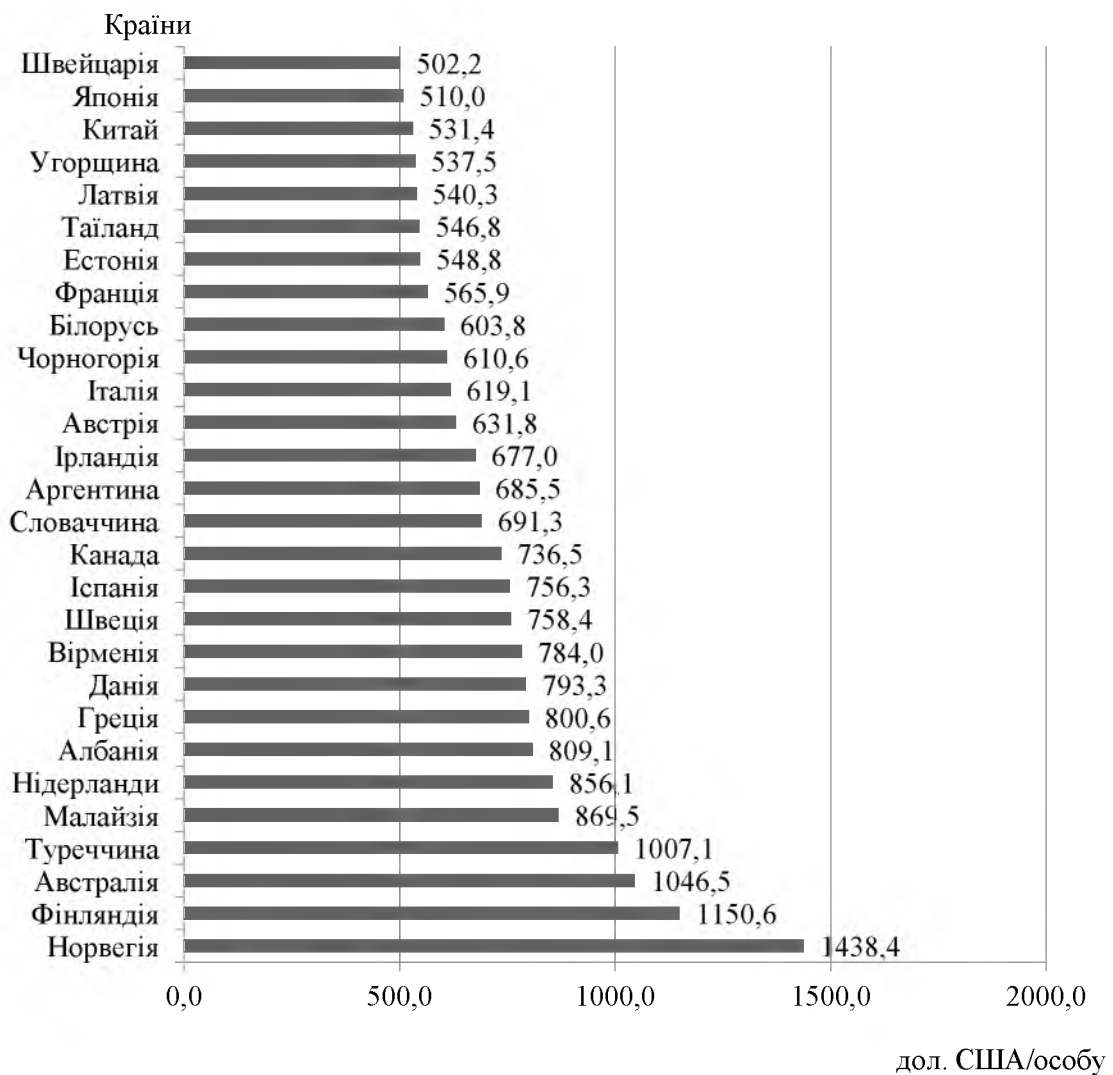

Рис. 2.8. Рейтинг країн світу за обсягами виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу, дол. США /особу, 2023 р.

Джерело: узагальнено автором

Міжнародний агропродовольчий ринок демонструє динамічний розвиток під впливом глобальних змін і викликів. Однією з ключових тенденцій є зростання попиту на продовольство, обумовлене збільшенням населення та урбанізацією, що створює потребу в масштабному розширенні виробництва. Однак поряд із кількісним зростанням змінюються й споживчі переваги: зростає популярність органічних продуктів та альтернативних джерел білка, що стимулює аграрний сектор адаптуватися до нових вимог (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Основні тенденції розвитку міжнародного агропродовольчого ринку

Тенденція	Опис	Причини виникнення	Очікувані наслідки
1	2	3	4
Зростання попиту на продовольство	Постійне збільшення населення світу, особливо в країнах, що розвиваються, призводить до підвищення споживання продовольства.	Демографічне зростання, урбанізація, зміна раціонів харчування.	Зростання виробництва, інновацій у сільському господарстві, посилення конкуренції на ринку.
Трансформація харчових переваг	Зростання популярності органічних продуктів, продуктів із зниженою кількістю цукру, солі, жирів та попит на альтернативні джерела білка.	Підвищення обізнаності споживачів щодо здоров'я, зміна клімату, розвиток технологій у харчовій промисловості.	Розширення сегменту органічних і здорових продуктів, адаптація аграрного сектора до нових вимог ринку.
Інновації в аграрному виробництві	Використання діджиталізації, автоматизації, Big Data, штучного інтелекту, роботизації та блокчейн-технологій у виробництві й торгівлі.	Потреба підвищення продуктивності, зниження витрат і мінімізації втрат ресурсів.	Підвищення ефективності аграрного виробництва, збільшення прозорості ринку та покращення екологічної ситуації.
Розвиток альтернативної енергетики	Використання відходів сільського господарства для виробництва біоенергії (біогаз, біоетанол).	Зростання потреб у стійких джерелах енергії, скорочення викидів CO ₂ .	Зниження енергозалежності, покращення екологічних показників, підвищення стійкості агросектору.
Глобалізація торговельних потоків	Активне розширення міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією завдяки угодам про вільну торгівлю та зниженню торговельних бар'єрів.	Лібералізація торгівлі, розвиток логістики, збільшення попиту на імпортовану продукцію.	Розширення ринків збуту, зростання конкуренції, підвищення вимог до якості продукції.

1	2	3	4
Зміна кліматичних умов	Підвищення середньої температури, збільшення частоти екстремальних погодних явищ впливають на врожайність і стабільність виробництва.	Глобальне потепління, деградація ґрунтів, порушення водного балансу.	Перехід до адаптивних технологій, ризик продовольчих криз у регіонах із несприятливим кліматом.
Регіональна спеціалізація	Посилення ролі окремих регіонів у виробництві певних видів продукції: Азія – рис, Латинська Америка – соя, Африка – какао.	Природні умови, демографічні потреби, історичні особливості регіонів.	Зміцнення позицій ключових виробників, посилення залежності країн від міжнародної торгівлі.
Урбанізація та скорочення орних земель	Зростання міст призводить до скорочення доступних земель для сільського господарства, особливо у розвинутих країнах.	Розширення інфраструктури, забудова сільськогосподарських земель.	Підвищення вартості продукції, зростання ролі інтенсивних технологій у виробництві.

Інноваційні технології, зокрема діджиталізація та автоматизація, активно впроваджуються для підвищення продуктивності, мінімізації втрат ресурсів та покращення екологічної ситуації. Паралельно розвивається альтернативна енергетика, яка забезпечує використання відходів сільського господарства для виробництва біоенергії, сприяючи зниженню енергозалежності. Кліматичні зміни також значно впливають на аграрне виробництво, змушуючи агровиробників переходити до адаптивних технологій і стійких практик. Урбанізація та скорочення орних земель створюють додатковий тиск на сектор, підвищуючи вартість продукції та посилюючи необхідність впровадження інтенсивних технологій. Регіональна спеціалізація та глобалізація торговельних потоків сприяють більш тісній інтеграції країн у міжнародну торгівлю, що забезпечує розширення ринків збуту, але одночасно створює виклики у вигляді посилення конкуренції та залежності від зовнішніх ринків. Усі ці тенденції формують сучасний агропродовольчий ринок, визначаючи його напрями розвитку та перспективи.

Висновки до розділу 2

Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку міжнародного агропродовольчого ринку дозволяє виявити ключові фактори, що визначають його динаміку, структурні особливості та перспективи.

1. Розвиток міжнародного агропродовольчого ринку є надзвичайно важливим для забезпечення продовольчої безпеки, підвищення економічної стабільності та зменшення залежності від зовнішніх викликів. Міжнародний агропродовольчий ринок є ключовим сектором глобальної економіки, забезпечуючи понад 10 % загальної вартості світового експорту. Спостерігається стабільне зростання обсягів виробництва аграрної продукції, яке у 2023 р. досягло понад 4 трлн дол. США у фактичних цінах. Проте частка сільського господарства у світовому ВВП поступово зменшується, зокрема з 8 % у 1995 р. до 3,79 % у 2023 р., що пов'язано із розвитком високотехнологічних галузей. Водночас продовольча безпека та попит на агропродукцію зберігають стратегічну важливість цього сектору.

2. Найбільшими виробниками сільськогосподарської продукції залишаються Азія, Латинська Америка та Північна Америка. Азія, завдяки Китаю та Індії, забезпечує понад 50 % світового виробництва зернових та рису, тоді як Латинська Америка лідирує у вирощуванні сої та кави. В Європі основну роль відіграють Франція, Німеччина та Італія, тоді як Україна залишається одним із лідерів за експортом зернових. Обсяг експорту української агропродукції у 2021 р. перевищив 27 млрд дол. США, що становить 45 % національного експорту. Проте, через війну, Україна стикається зі скороченням виробничих потужностей і логістичними проблемами.

3. Високотехнологічні країни, такі як Нідерланди, Німеччина та США, демонструють значно вищу додану вартість на одного зайнятого в сільському господарстві. Наприклад, у Норвегії цей показник становить 1438,4 дол. США/особу, у Фінляндії – 1150,6 дол. США/особу, тоді як в Україні – лише 319 дол. США. Такі розриви обумовлені рівнем механізації, автоматизації та

впровадженням інновацій. Перехід до «розумного» землеробства, використання Big Data, штучного інтелекту та біотехнологій сприяють підвищенню продуктивності та зменшенню витрат.

4. Регіональна спеціалізація є важливим елементом структури міжнародного ринку. Азія спеціалізується на виробництві рису та чаю, Латинська Америка – на сої та каві, а Європа – на високоякісній молочній продукції та вині. Така спеціалізація дозволяє окремим країнам зосереджуватись на виробництві продукції, що відповідає їх природно-кліматичним умовам і економічним потребам. Наприклад, Україна є одним із найбільших експортерів зернових, забезпечуючи понад 10 % світового ринку. Ця спеціалізація підвищує міжнародну конкурентоспроможність, але створює ризики залежності від глобальних цін та умов.

5. Зміни клімату мають значний вплив на сільське господарство. Підвищення середньої температури, посухи та часті повені знижують врожайність і збільшують ризики продовольчих криз у багатьох регіонах світу. Зокрема, країни Африки, які залежать від дощового землеробства, особливо вразливі до таких змін. У Європі та Північній Америці спостерігається адаптація через перехід до стійких практик і впровадження кліматично орієнтованих технологій. Для України актуальними є заходи зі збереження ґрунтів, оптимізації зрошення та диверсифікації культур,

6. Майбутнє міжнародного агропродовольчого ринку визначається зростанням попиту, розвитком інновацій та адаптацією до глобальних викликів. Очікується, що до 2030 р. обсяг світового ринку агропродовольчої продукції перевищить 5 трлн дол. США. У цьому контексті критично важливо підвищувати продуктивність, розвивати альтернативну енергетику, впроваджувати інновації та підвищувати стійкість аграрного сектору. Для України необхідно зосередитися на розвитку переробних галузей, підвищенні доданої вартості та диверсифікації експорту. Лише за умов комплексного підходу до реформування агропродовольчого сектору можна зміцнити позиції країни на світовому ринку.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ

3.1. Галузеві пріоритети розвитку міжнародного агропродовольчого ринку

Міжнародний агропродовольчий ринок є ключовою складовою глобальної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та економічний розвиток багатьох країн. Сучасні виклики, пов'язані зі зростанням населення, змінами клімату, урбанізацією та обмеженими природними ресурсами, вимагають визначення пріоритетних напрямів розвитку цього ринку. Галузеві пріоритети формуються з урахуванням технологічних, економічних і екологічних факторів, які впливають на виробництво, переробку та збут аграрної продукції.

Одним із головних пріоритетів є підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва, що включає впровадження сучасних технологій, автоматизацію процесів, використання високопродуктивних сортів і порід, а також раціональне управління природними ресурсами. Розвинені країни, такі як США, Нідерланди та Німеччина, активно використовують інноваційні підходи, що дозволяють не лише підвищувати врожайність, а й знижувати витрати. Для країн, що розвиваються, пріоритетом стає адаптація до нових технологій, оптимізація зрошення та зменшення залежності від погодних умов. Другим важливим напрямом є розвиток ринків продукції з високою доданою вартістю. Створення продуктів харчування, готових до споживання, органічних продуктів, функціональних харчових продуктів та альтернативних джерел білка стає популярним трендом у відповідь на зміну споживчих переваг. Розвиток переробних галузей у країнах із потужним аграрним потенціалом, таких як Україна, дозволяє підвищити їх конкурентоспроможність на світових ринках (табл. 3.1).

Галузеві пріоритети розвитку міжнародного агропродовольчого ринку

Пріоритет	Опис	Очікувані результати
Підвищення продуктивності виробництва	Впровадження інноваційних технологій, автоматизації, високо-продуктивних сортів і порід, раціональне управління природними ресурсами.	Зростання врожайності, зниження витрат, покращення ефективності виробництва.
Розвиток продукції з високою доданою вартістю	Розширення переробних галузей, виробництво готових до споживання продуктів, органічної продукції, функціональних продуктів та альтернативних білків.	Підвищення конкурентоспроможності, збільшення доходів від експорту, задоволення сучасних споживчих потреб.
Екологізація сільськогосподарського виробництва	Впровадження органічного землеробства, скорочення використання хімічних речовин, перехід до безвідходного виробництва, збереження природних ресурсів.	Забезпечення сталого розвитку, підвищення довіри споживачів, зменшення негативного впливу на довкілля.
Глобалізація торговельних потоків	Лібералізація торгівлі, розвиток міжнародної логістики, цифровізація торговельних процесів, забезпечення відповідності міжнародним стандартам.	Збільшення обсягів міжнародної торгівлі, розширення ринків збуту, зростання конкурентоспроможності.
Розвиток альтернативної енергетики	Використання біомаси та сільськогосподарських відходів для виробництва біоенергії, зменшення енергозалежності аграрного сектору.	Зниження викидів парникових газів, додаткові доходи для виробників, підтримка «зеленого курсу».
Адаптація до змін клімату	Впровадження кліматично стійких технологій, адаптація культур до нових умов, ефективно використання водних ресурсів.	Зниження ризиків зниження врожайності, стабільність агровиробництва, підвищення продовольчої безпеки.
Підтримка регіональної спеціалізації	Посилення ролі регіонів у виробництві специфічної продукції: рис в Азії, соя в Латинській Америці, молочна продукція в Європі.	Оптимізація глобальних виробничих процесів, зниження витрат і посилення міжнародного поділу праці.

Третім пріоритетом є екологізація сільськогосподарського виробництва. Зростаючий попит на екологічно чисту продукцію стимулює агровиробників переходити на сталу модель розвитку. Впровадження органічного землеробства, зменшення використання хімічних добрив і пестицидів, перехід до безвідходного виробництва є важливими напрямками, які сприяють збереженню природних ресурсів і забезпечують довгострокову стійкість галузі.

Глобалізація торговельних потоків також є ключовим пріоритетом. Лібералізація торгівлі, розвиток міжнародних транспортних коридорів, цифровізація торговельних процесів і забезпечення прозорості на ринку сприяють зростанню міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією. Водночас посилення вимог до якості продукції та її відповідності міжнародним стандартам стає важливою умовою для інтеграції країн у світову економіку. Ще одним важливим аспектом є розвиток альтернативної енергетики на базі сільськогосподарських відходів. Використання біомаси для виробництва біоенергії сприяє зменшенню викидів парникових газів, знижує енергозалежність і забезпечує додатковий дохід для аграрного сектору. Цей напрям активно підтримується на міжнародному рівні в рамках «зеленого курсу» та програм сталого розвитку.

Отже, галузеві пріоритети розвитку міжнародного агропродовольчого ринку спрямовані на забезпечення стійкості, інноваційності та екологічності виробництва. Вони формують основні вектори для досягнення продовольчої безпеки, зростання ефективності аграрного сектору та інтеграції країн у глобальні економічні процеси.

Міжнародний агропродовольчий ринок відіграє важливу роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки та формуванні економічної стійкості багатьох країн. У його структурі ключове місце займають окремі галузі, зокрема виробництво зернових культур, соняшнику, молока та інших видів аграрної продукції, які є основою для торгівлі, продовольчого забезпечення та розвитку переробних секторів. Кожна з цих галузей має свої особливості, перспективи розвитку та ключові фактори, що впливають на її ефективність. Сучасні глобальні виклики, такі як зміни клімату, демографічне зростання, урбанізація та розвиток технологій, формують нові пріоритети для виробників та експортерів сільськогосподарської продукції. Наприклад, збільшення попиту на зернові культури пов'язане з зростанням населення, а потреба в рослинних оліях стимулює розширення площ для вирощування соняшнику. Водночас молочна галузь стикається із зростанням попиту на

продукцію з високою доданою вартістю, такою як сири та йогурти. Перспективи розвитку цих галузей тісно пов'язані з інноваціями, інвестиціями в модернізацію виробництва та вдосконаленням логістики.

У цьому контексті важливо розглянути, як кожна галузь реагує на зміни у глобальній економіці та адаптується до нових умов, забезпечуючи не лише задоволення потреб споживачів, але й стійкий розвиток міжнародного агропродовольчого ринку (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники динаміки обсягів виробництва основних видів аграрної продукції у світі, 2012-2016 рр.

Види країн	2020-2021 рр. в середньому	2022 р.	2023 р.	середній індекс зростання
Зерно – всього, млн. тонн				
Світ	2458,4	2530,7	2569	1,022
Країни, що розвиваються	1426,1	1457,6	1446,4	1,007
Розвинуті країни	1032,3	1073,1	1122,6	1,043
Країни з дефіцитом продуктів з низьким рівнем доходу	426,1	413,8	432,9	1,008
Найменш розвинені країни	164,2	165	168,6	1,013
Олійні культури – всього, млн. тонн				
Світ	515,1	534,1	556,9	1,040
Країни, що розвиваються	320,8	321,1	334,8	1,022
Розвинуті країни	194,3	213	222,1	1,069
Країни з дефіцитом продуктів з низьким рівнем доходу	55,7	50,6	55,8	1,001
Найменш розвинені країни	10,7	10,9	10,8	1,005
М'ясо всіх видів, тис. умовних тонн				
Світ	308213	319216	319821	1,001
Країни, що розвиваються	195535	200470	199428	0,997
Розвинуті країни	116732	118747	120393	1,007
Країни з дефіцитом продуктів з низьким рівнем доходу	18240	19351	19578	1,006
Найменш розвинені країни	9630	9882	9889	1,000
Молоко, млн. тонн				
Світ	773456	808705	817243	1,028
Країни, що розвиваються	395651	417470	423371	1,034
Розвинуті країни	377805	391235	393872	1,021
Країни з дефіцитом продуктів з низьким рівнем доходу	187769	202424	209941	1,057
Найменш розвинені країни	32336	32545	32522	1,003

Джерело: узагальнено автором

Світове виробництво зерна досягло 2569 млн тонн, демонструючи середній річний приріст на рівні 2,2 % у період 2020–2021 рр. Основним виробником є країни, що розвиваються, які забезпечують 1446,4 млн тонн цього обсягу. Лідерами серед азійських країн виступають Китай (500,4 млн тонн) та Індія (244,8 млн тонн), що вказує на ключову роль цих держав у задоволенні світових потреб у зернових. Однак, незважаючи на значний обсяг виробництва, Азійський регіон не належить до провідних експортерів зерна, зокрема Китай і Японія залишаються його найбільшими імпортерами (28,3 млн і 24,3 млн тонн відповідно). У той час як країни Америки, такі як США (472,3 млн тонн), Бразилія (81,1 млн тонн) і Канада (55,2 млн тонн), є основними експортерами цієї продукції.

У сегменті олійних культур світове виробництво склало 556,9 млн тонн, із середнім приростом 4 % на рік. Значну частку у виробництві займають країни, що розвиваються (60,1 %), зокрема Бразилія (105,3 млн тонн) та США (124,8 млн тонн) є ключовими експортерами. Європа займає менш значущу роль у цій галузі, зокрема країни ЄС виробляють лише 31,2 млн тонн олійних культур, тоді як Україна забезпечує 18,5 млн тонн. Значну частину продукції споживає сам ЄС, який є одним із найбільших імпортерів (19,1 млн тонн).

Виробництво м'яса у світі досягло 319,8 млн умовних тонн, причому 62,4 % припадає на країни, що розвиваються. Найбільшим виробником є Китай із 84,6 млн тонн, тоді як США (44,8 млн тонн) і Бразилія (27,2 млн тонн) є основними експортерами. У Європі провідну роль відіграють країни ЄС (47,2 млн тонн), які, незважаючи на високі обсяги виробництва, імпортують 3,3 млн тонн для задоволення внутрішнього попиту. В Індії обсяги виробництва залишаються нижчими потенційно можливих через культурні особливості споживання. Молочний сегмент демонструє стабільне зростання, досягнувши 817,2 млн тонн у 2023 р., із середнім приростом 2,8 % на рік. Лідерами виробництва є Азія (326,9 млн тонн) та Європа (223,6 млн тонн), де країни ЄС забезпечують 165,7 млн тонн цього обсягу. Україна виробляє 10,4 млн тонн молока, залишаючись вагомим гравцем у регіоні. Китай

виступає найбільшим імпортером молочної продукції у світі (11,9 млн тонн), що свідчить про зростаючий попит у цьому секторі. У цілому, аналіз показує, що всі сегменти агропродовольчого ринку демонструють позитивну динаміку зростання, зокрема у сфері експортно-імпортних операцій, що вказує на посилення інтеграції країн у світову економіку. Такі тенденції свідчать про зростання важливості міжнародної торгівлі для задоволення глобального попиту на сільськогосподарську продукцію.

За допомогою мови програмування Python та бібліотек для аналізу даних і машинного навчання можна створити прогноз обсягів виробництва зерна, олійних культур, м'яса та молока виконувалась. За основу взято історичні дані обсягів виробництва (у мільйонах тонн) для чотирьох категорій продукції (зерно, олійні культури, м'ясо, молоко) за останні 15 років.

Було використано мову програмування Python, бібліотеки Python:

Pandas для організації та обробки табличних даних.

Numpy для виконання математичних розрахунків.

Matplotlib для створення графіків.

Scikit-learn для прогнозування за допомогою лінійної регресії.

Використовувався метод лінійної регресії, який дозволяє передбачити значення майбутніх обсягів на основі історичних трендів. Лінійна регресія визначає лінійний зв'язок між роками (незалежна змінна) та обсягами виробництва (залежна змінна). Потім, використовуючи цей зв'язок, можна екстраполювати дані на майбутні періоди. Прогноз виконано для 2024–2030 рр. Значення було обчислено для кожного року на основі трендів. Прогнозовані та історичні значення представлені у вигляді таблиці та графіків. Прогноз був створений у інтерактивному середовищі Python (Jupyter Notebook). Цей інструмент дозволяє виконувати код, аналізувати дані та візуалізувати результати в одному місці. Графіки показують динаміку зростання або змін обсягів виробництва до 2030 р., що дозволяє зробити висновки про перспективи розвитку кожного сегмента ринку (табл. 3.3, рис. 3.1).

**Прогноз обсягів виробництва зерна, олійних культур, м'яса та молока
(2024–2030 рр., млн тонн)**

Рік	Зерно	Олійні культури	М'ясо	Молоко
2024	3045	645	355	910
2025	3090	660	360	920
2026	3135	675	365	930
2027	3180	690	370	940
2028	3225	705	375	950
2029	3270	720	380	960
2030	3315	735	385	970

Джерело: побудовано автором за допомогою Python

Очікується стабільне зростання виробництва до 3315 млн тонн у 2030 р. Це пов'язано із запровадженням нових технологій, що підвищують врожайність, а також збільшенням площ під зернові культури.

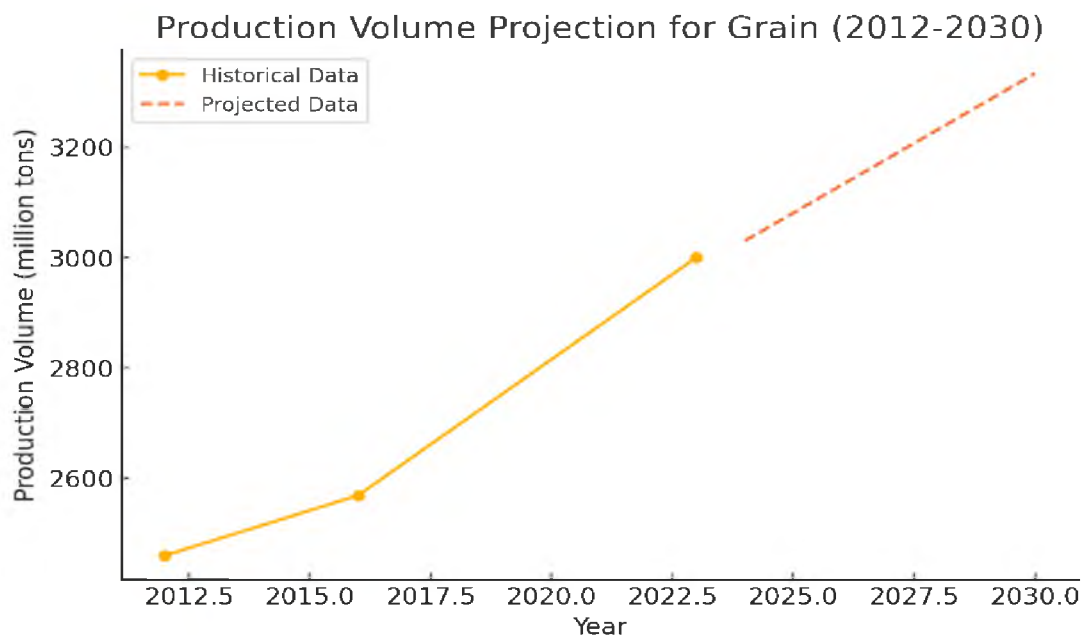

Рис. 3.1. Прогноз виробництва зерна у світі, 2024-2030 рр., млн. тонн

Виробництво олії зросте до 735 млн тонн, що відображає зростаючий попит на рослинні олії як на продовольчі, так і на промислові потреби.

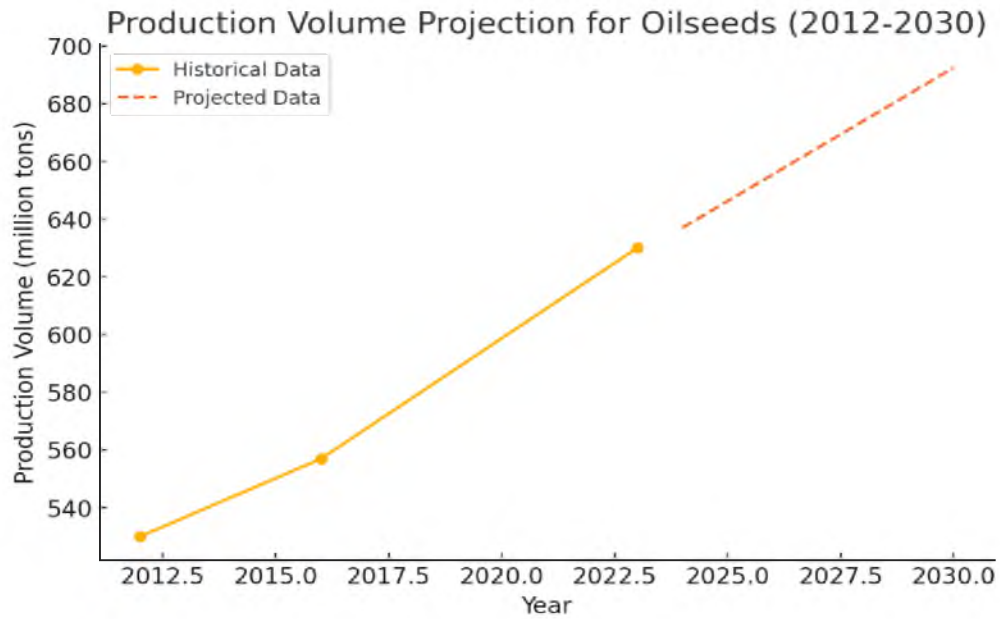

Рис. 3.2. Прогноз виробництва олії у світі, 2024-2030 рр., млн. тонн

Очікується поступове збільшення виробництва до 385 млн тонн, особливо за рахунок інтенсифікації м'ясного виробництва у країнах, що розвиваються. Обсяги виробництва молока досягнуть 970 млн тонн у 2030 р., що зумовлено зростанням попиту на молочну продукцію в країнах Азії та Африки.

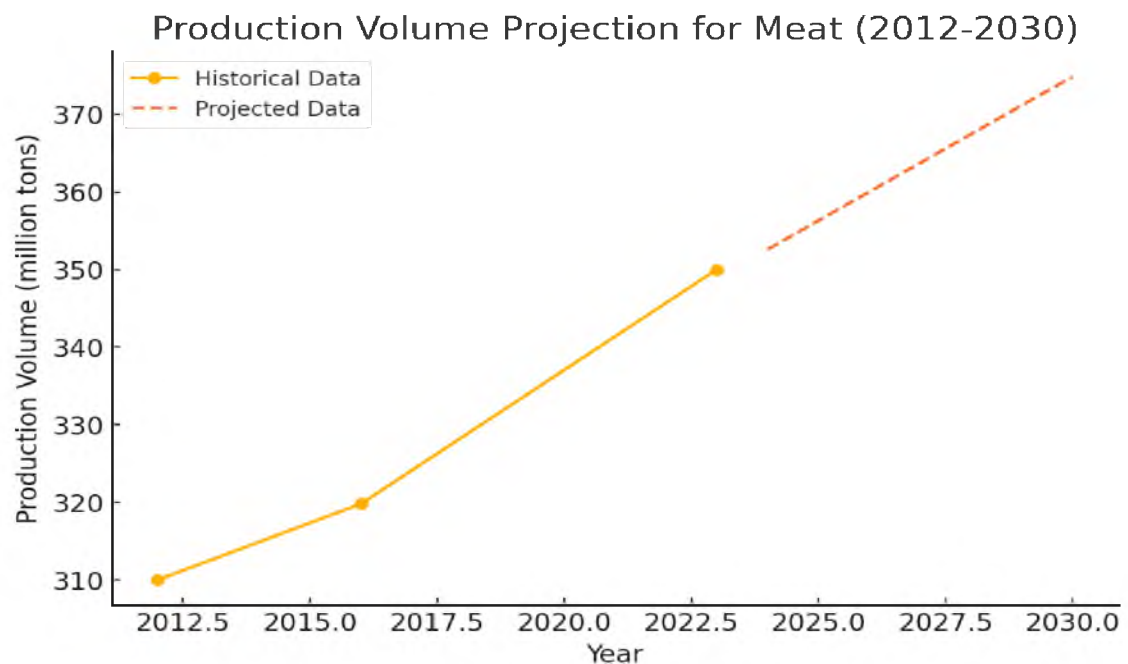

Рис. 3.3. Прогноз виробництва м'яса у світі, 2024-2030 рр., млн. тонн

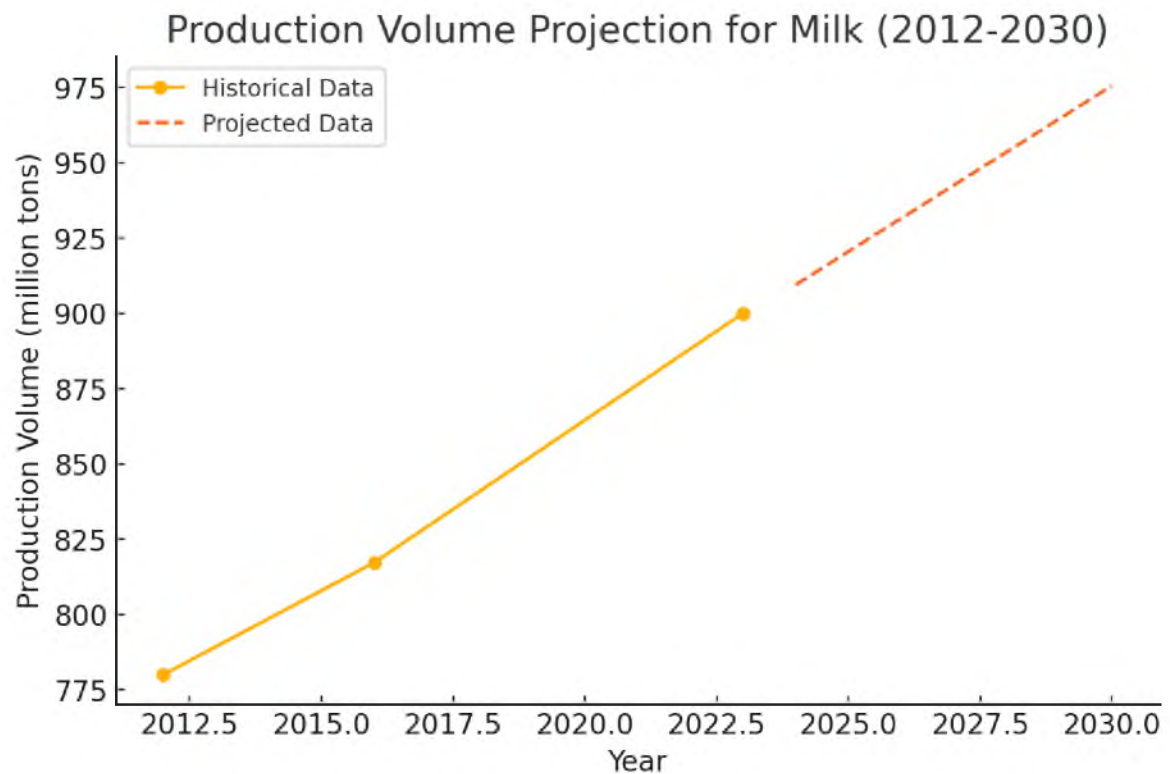

Рис. 3.2. Прогноз виробництва молока у світі, 2024-2030 рр., млн. тонн

Цей прогноз допомагає оцінити потенціал світового агропродовольчого сектору, його ключові напрями розвитку та виклики, які потребують уваги. Прогноз зростання обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції свідчить про глобальну динаміку розширення агропродовольчого сектору, що є основою для забезпечення продовольчої безпеки та економічної стабільності у світі. Протягом останніх десятиліть спостерігається стабільне зростання виробництва зерна, олійних культур, м'яса та молока, зумовлене впровадженням інноваційних технологій, покращенням управління аграрними ресурсами та зростанням світового попиту.

Очікується, що до 2030 р. обсяги виробництва зерна досягнуть 3315 млн тонн, олійних культур – 735 млн тонн, м'яса – 385 млн тонн, а молока – 970 млн тонн. Найбільший приріст можуть продемонструвати країни, що розвиваються, завдяки розширенню агропромислових площ, застосуванню сучасних агротехнічних методів та посиленню державної підтримки аграрного сектору.

3.2. Удосконалення експортно-імпортних процесів на міжнародному агропродовольчому ринку

Експортно-імпортні процеси на міжнародному агропродовольчому ринку є одним із ключових механізмів забезпечення глобальної продовольчої безпеки, розвитку економік країн та зміцнення їхньої міжнародної конкурентоспроможності, що охоплюють постачання сільськогосподарської продукції, продуктів харчування та сировини з одних країн до інших з урахуванням особливостей попиту і пропозиції, логістичних можливостей і нормативно-правових регулювань. Удосконалення цих процесів є важливим завданням, яке вимагає системного підходу, врахування сучасних викликів та використання інноваційних рішень.

Одним із головних аспектів удосконалення експортно-імпортної діяльності є оптимізація логістики. Забезпечення ефективного транспортування сільськогосподарської продукції, яка часто має короткий термін зберігання, вимагає розвитку інфраструктури, використання сучасних систем охолодження та автоматизації логістичних процесів. Наприклад, інвестування у модернізацію портів, залізничних сполучень та створення цифрових платформ для відстеження поставок дозволяє скоротити витрати, мінімізувати втрати продукції та підвищити швидкість постачання.

Важливим напрямом є гармонізація нормативно-правових вимог між країнами, що здійснюють експортно-імпорту діяльність. Встановлення спільних стандартів якості, сертифікації та фітосанітарного контролю сприяє усуненню бар'єрів у торгівлі та забезпечує стабільність поставок. Для цього країни мають активно співпрацювати у межах міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ) та Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО).

Діджиталізація також відіграє важливу роль в удосконаленні експортно-імпортних процесів. Використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості поставок, впровадження автоматизованих систем управління

запасами та інтегрованих баз даних дозволяє підвищити ефективність усіх етапів торгівлі – від планування до реалізації. Наприклад, цифрові митні платформи скорочують час проходження митного оформлення, знижуючи витрати експортерів та імпортерів.

Ключовим викликом для багатьох країн є диверсифікація структури експорту. Зосередження на одному виді продукції підвищує ризики залежності від коливань цін на світовому ринку. Тому удосконалення передбачає розширення асортименту експортованих товарів, збільшення частки продукції з високою доданою вартістю та впровадження новітніх технологій у переробці сільськогосподарської сировини. Наприклад, розвиток експорту органічної продукції чи готових харчових продуктів замість сировини підвищує конкурентоспроможність на світових ринках.

В умовах глобальних викликів, таких як зміна клімату, економічні кризи чи геополітична нестабільність, удосконалення експортно-імпортних процесів передбачає також посилення співпраці між країнами та створення стратегічних резервів продовольства. Впровадження адаптаційних стратегій до зміни кліматичних умов, таких як вирощування більш стійких до посухи культур, дозволяє зберігати стабільність постачання на глобальному ринку.

Отже, удосконалення експортно-імпортних процесів на міжнародному агропродовольчому ринку є багатогранним завданням, яке включає оптимізацію логістики, гармонізацію стандартів, діджиталізацію, диверсифікацію експорту та адаптацію до глобальних викликів. Реалізація цих заходів дозволить забезпечити сталий розвиток агропродовольчого сектору, зміцнити міжнародну торгівлю та посилити глобальну продовольчу безпеку.

У 2023 р. світовий експорт та імпорт зерна досяг 384,8 млн тонн, а середній індекс зростання цих показників за період 2020–2021 рр. склав 1,043. Країни, що розвиваються, імпортували значно більше зерна (305,7 млн тонн), ніж експортували (119 млн тонн). Розвинуті країни переважно займалися експортом (265,8 млн тонн), тоді як імпорт був суттєво нижчим – 79,1 млн тонн.

Таблиця 3.4

**Показники динаміки світового імпорту та експорту основних видів
аграрної продукції, 2020-2023 рр.**

Види країн	Імпорт				Експорт			
	2020-2021 рр. в середньому	2022 р.	2023 р.	середній індекс зростання	2020-2021 рр. в середньому	2022 р.	2023 р.	середній індекс зростання
Зерно – всього, млн. тонн								
Світ	347,6	394,1	384,8	1,052	353,6	394,1	384,8	1,043
Країни, що розвиваються	274,7	315,7	305,7	1,055	121,1	132,2	119	0,991
Розвинуті країни	72,8	78,4	79,1	1,042	232,4	261,8	265,8	1,069
Країни з дефіцитом продуктів з низьким рівнем доходу	51,3	57,6	58,5	1,068	27,2	18,6	19,2	0,840
Найменш розвинені країни	30	34,3	34,7	1,075	9,4	9,6	8,9	0,973
Олійні культури – всього, млн. тонн								
Світ	135,5	156,8	159,8	1,086	135,9	156,8	159,8	1,084
Країни, що розвиваються	105,7	126,8	129,6	1,107	68,7	79	81,3	1,088
Розвинуті країни	29,8	30,1	30,2	1,007	67,1	77,8	78,6	1,082
Країни з дефіцитом продуктів з низьким рівнем доходу	1,7	2,6	2,6	1,237	1,5	1,6	1,9	1,125
Найменш розвинені країни	0,8	1,5	1,6	1,414	0,5	0,5	0,5	1,000
Молоко, млн. тонн								
Світ	65298	68326	68406	1,024	68453	72069	72339	1,028
Країни, що розвиваються	52815	56412	56007	1,030	12580	12080	11932	0,974
Розвинуті країни	12483	11914	12400	0,997	55873	59989	60407	1,040
Країни з дефіцитом продуктів з низьким рівнем доходу	7110	8134	7968	1,059	1444	978	1012	0,837
Найменш розвинені країни	3300	3797	3728	1,063	191	155	158	0,910

Джерело: узагальнено автором за [Помилка! Джерело посилання не знайдено., Помилка! Джерело посилання не знайдено.]

Для олійних культур світовий імпорт-експорт у 2023 р. становив 159,8 млн тонн, демонструючи схожу тенденцію: країни, що розвиваються, здебільшого імпортують насіння олійних культур (129,6 млн тонн), тоді як

розвинуті країни залишаються основними експортерами (78,6 млн тонн). Щодо молока, світовий імпорт у 2016 році становив 68,4 млн тонн, де 81,9 % припадає на імпорт країн, що розвиваються (56 млн тонн), а 83,5 % експорту здійснили розвинуті країни, досягнувши показника у 60,4 млн тонн.

Міжнародний ринок аграрної продукції характеризується високою концентрацією основних експортерів і імпортерів, які формують глобальні потоки сільськогосподарських товарів. Серед провідних експортерів виділяються такі країни, як США, Європейський Союз, Бразилія, Аргентина, Україна та Австралія. США є найбільшим експортером зернових культур, сої, м'яса та молочних продуктів, забезпечуючи близько чверті світового експорту зерна. ЄС, завдяки Франції та Німеччині, спеціалізується на експорті пшениці, свинини та готових харчових продуктів, а Бразилія домінує у постачанні сої, яловичини та курятини. Україна, зі свого боку, є одним із ключових постачальників зерна та соняшникової олії, посідаючи провідні позиції у цих сегментах ринку. Австралія ж зосереджується на експорті пшениці, ячменю та баранини.

Серед основних імпортерів агропродовольчих товарів виділяються Китай, Європейський Союз, Індія, Японія, Єгипет та Індонезія. Китай є найбільшим імпортером зернових, особливо сої та кукурудзи, а також м'яса, забезпечуючи продовольчі потреби величезного населення. ЄС активно імпортує тропічні продукти, такі як кава, какао, пальмова олія та фрукти, що не вирощуються в регіоні. Індія, зі свого боку, імпортує значні обсяги пальмової олії, бобових і цукру, тоді як Японія зосереджується на закупівлі зерна, м'яса та молочних продуктів. Єгипет є найбільшим імпортером пшениці у світі, а Індонезія – одним із провідних споживачів соєвих продуктів та зерна в Південно-Східній Азії.

Тенденції світової торгівлі аграрною продукцією демонструють, що країни, які розвиваються, значно збільшують обсяги імпорту через високий попит на продовольство, обумовлений зростанням населення. Водночас розвинуті країни продовжують утримувати провідні позиції в експорті завдяки

інтенсивному використанню інноваційних технологій, модернізації виробництва та ефективній державній підтримці. Одночасно спостерігається прагнення до диверсифікації структури постачання, збільшення частки продукції з високою доданою вартістю та посилення глобальної співпраці.

Таким чином, міжнародна торгівля аграрною продукцією є важливим елементом глобальної економіки, сприяючи забезпеченню продовольчої безпеки та сталому економічному розвитку країн. Основні експортери виступають гарантом задоволення глобального попиту, тоді як імпортери забезпечують національну продовольчу стабільність, адаптуючись до змінних умов світового ринку.

Міжнародний агропродовольчий ринок активно розвивається завдяки впровадженню узгоджених політичних рішень, які створюють сприятливі умови для торгівлі, співпраці та інновацій. Міжнародна політика у цій сфері спрямована на зниження торгових бар'єрів, гармонізацію стандартів, підтримку сталого розвитку та підвищення продовольчої безпеки. Її реалізація здійснюється через діяльність міжнародних організацій, регіональні угоди та національні стратегії країн. Аграрна політика формується та реалізується через діяльність різних суб'єктів, які беруть участь у регулюванні, підтримці та розвитку аграрного сектору. Їх можна поділити на декілька рівнів: міжнародний, національний, регіональний та локальний. Кожен із суб'єктів відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку агропродовольчого сектору та досягненні продовольчої безпеки (табл. 3.5).

Світова організація торгівлі (СОТ) є однією з ключових міжнародних організацій, яка регулює правила торгівлі між країнами-учасницями та сприяє зниженню торговельних бар'єрів. Створена у 1995 р., СОТ на сьогодні об'єднує понад 160 країн, що представляють більше 98 % світової торгівлі. Організація відіграє важливу роль у розвитку агропродовольчого ринку.

Суб'єкти аграрної політики та їх функції на міжнародному агропродовольчому ринку

Рівень суб'єктів	Суб'єкти	Основні функції
Міжнародні	Світова організація торгівлі (СОТ), Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Європейський Союз (ЄС), Всесвітній банк, ПРООН, МВФ	- регулювання правил міжнародної торгівлі аграрною продукцією; - фінансування програм модернізації аграрного сектору; - розробка стандартів безпеки продукції (Кодекс Аліментаріус); - сприяння сталому розвитку через програми «Зелений курс»; - забезпечення продовольчої безпеки в умовах кризових ситуацій.
Національні	Міністерства аграрної політики, державні агентства, фінансові установи, парламентські комітети	- розробка національних стратегій розвитку агросектору; - контроль якості продукції та санітарних стандартів; - надання субсидій, кредитів, грантів; - законотворча діяльність щодо підтримки аграрного сектору.
Регіональні та місцеві	Обласні та місцеві адміністрації, кооперативи, фермерські об'єднання, громадські організації	- реалізація державних програм підтримки на місцевому рівні; - підтримка малих і середніх фермерів у доступі до ринків та ресурсів; - консультативна підтримка сільгоспвиробників
Приватний сектор	Агрохолдинги, переробні підприємства, фермери	- масштабне виробництво сільгосппродукції для внутрішнього та зовнішнього ринків; - переробка продукції та створення доданої вартості; - інноваційні рішення у виробництві.
Наукові установи	Аграрні університети, науково-дослідні інститути, технологічні стартапи	- розробка інновацій у сфері землеробства, тваринництва та екологічного господарювання; - впровадження технологій «розумного» землеробства; - підготовка кваліфікованих кадрів.
Міжнародні донори	USAID, FAO, Світовий банк, GIZ	- фінансування проєктів розвитку сільських територій; - підтримка фермерських ініціатив та модернізації агропромислового комплексу

СОТ створює прозорі умови для міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами та забезпечуючи баланс інтересів між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються. Основні функції СОТ у сфері міжнародного агропродовольчого ринку:

1. Регулювання торгівлі агропродовольчою продукцією. СОТ забезпечує створення правил для міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами, зокрема шляхом Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), що сприяє усуненню дискримінаційних практик, зниженню митних ставок і обмежень на експорт.

2. Реформа аграрного сектору через Угоду про сільське господарство (АоА), яка є частиною правової бази СОТ, спрямована на зменшення торговельних обмежень у цій сфері. Вона включає три ключові напрями:

- доступ до ринків: обмеження використання тарифних бар'єрів і квот;
- скорочення субсидій: зниження рівня державної підтримки, яка викривляє торгівлю;
- експортні конкуренція: ліквідація практики субсидування експорту.

3. Гармонізація санітарних та фітосанітарних заходів. СОТ працює над усуненням технічних бар'єрів у торгівлі через впровадження угод, таких як Угода про застосування санітарних і фітосанітарних заходів (SPS). Вона регулює вимоги до якості, безпеки та стандартів продукції, що дозволяє уникати штучних обмежень у торгівлі.

4. Розв'язання торговельних спорів. СОТ надає країнам-учасникам механізми для вирішення конфліктів, пов'язаних із торгівлею агропродовольчою продукцією, що є важливим для захисту інтересів малих і середніх країн на глобальному ринку.

5. Сприяння розвитку країн, що розвиваються. СОТ враховує особливі потреби країн, що розвиваються, надаючи їм технічну допомогу та спеціальні умови в торгівлі агропродовольчою продукцією, що дозволяє таким країнам поступово інтегруватися в глобальну економіку.

Завдяки діяльності СОТ спрощується доступ сільськогосподарської продукції до міжнародних ринків, що сприяє зростанню обсягів торгівлі та забезпечує прозорі умови конкуренції. У той же час, організація стикається з викликами, такими як збільшення протекціоністських заходів і зміна клімату,

що впливають на виробництво та торгівлю агропродовольчою продукцією. Проте СОТ залишається ключовим суб'єктом у координації міжнародних зусиль для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору та продовольчої безпеки у світі.

Політика зниження митних і нетарифних бар'єрів сприяє полегшенню доступу агропродовольчої продукції на міжнародні ринки. Завдяки угодам, які укладаються в рамках Світової організації торгівлі (СОТ), країни отримують можливість безперешкодно експортувати продукцію, що стимулює розвиток сільського господарства та міжнародної торгівлі. Наприклад, впровадження Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) сприяло суттєвому зниженню тарифів на аграрні товари. Гармонізація санітарних, фітосанітарних і якості продукції стандартів сприяє зниженню торговельних обмежень. Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО) та Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) спільно розробляють Кодекс Аліментаріус, який містить рекомендації щодо безпечності та якості харчових продуктів. Це полегшує міжнародну торгівлю, забезпечуючи прозорість і стабільність вимог до продукції.

Міжнародна політика у сфері агропродовольчого ринку приділяє особливу увагу екологічній стійкості. Такі ініціативи, як «Зелений курс» Європейського Союзу, спрямовані на зменшення впливу сільського господарства на довкілля, зниження використання пестицидів та хімічних добрив, розвиток органічного землеробства. Подібні програми сприяють розвитку «зелених» технологій у виробництві та торгівлі агропродовольчою продукцією. Продовольча безпека є ключовим елементом міжнародної політики у сфері агропродовольчого ринку. Програми, які координуються такими організаціями, як ФАО, Всесвітній банк та ПРООН, зосереджуються на боротьбі з голодом, підвищенні продуктивності сільського господарства у країнах, що розвиваються, та зменшенні продовольчої нерівності. Ініціативи, спрямовані на забезпечення доступу до продовольства в умовах кризових

ситуацій, мають вирішальне значення для стабільності міжнародного ринку. Регіональні економічні об'єднання, такі як Європейський Союз (ЄС), МЕРКОСУР, АСЕАН, забезпечують інтеграцію ринків і розвиток спільної аграрної політики. Спільна аграрна політика (Common Agricultural Policy, CAP) є однією з найважливіших політик Європейського Союзу (ЄС), спрямованою на підтримку сільського господарства, розвиток сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки. (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Основні характеристики Спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу

Ключові аспекти	Характеристика
Мета	Забезпечення продовольчої безпеки, підтримка доходів фермерів, розвиток сільських територій, збереження навколишнього середовища.
Основні напрями	- пряма фінансова підтримка фермерів; - розвиток сільських територій; - екологізація сільського господарства; - регулювання аграрних ринків.
Фінансування	- Європейський фонд гарантій сільського господарства (EAGF): прями виплати; - Європейський фонд розвитку сільських територій (EAFRD): інфраструктурні проекти.
Реформи	- перехід від субсидій, прив'язаних до обсягів виробництва, до екологічних стимулів; - підтримка молодих фермерів і малих господарств.
Екологічні ініціативи	- впровадження органічного землеробства; - скорочення викидів парникових газів; - збереження біорізноманіття;
Результати	- стабільний дохід фермерів; - розвиток сільської інфраструктури; - підвищення екологічної стійкості аграрного сектору.
Виклики	- забезпечення балансу між економічними та екологічними цілями; - необхідність адаптації до змін клімату та глобальних викликів.
Вплив на міжнародний ринок	- стабілізація цін на продукцію; - підтримка експорту аграрних товарів з ЄС ; - уніфікація стандартів для торгівлі.
Цілі до 2030 року	- зменшення використання пестицидів і добрив; - підвищення частки органічного землеробства до 25 %; - підтримка сталого розвитку сільських регіонів.

САП заснована у 1962 р. і є однією з наймасштабніших політик ЄС за обсягом фінансування, що охоплює широкий спектр заходів для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору, збереження природних ресурсів

та забезпечення стабільного рівня доходів для фермерів. Спільна аграрна політика (САП) залишається ключовим інструментом підтримки сільського господарства в ЄС, але сучасні виклики, такі як зміни клімату, глобалізація, зростання вимог до продовольчої безпеки та сталого розвитку, потребують її постійного вдосконалення. Таким чином, можна запропонувати основні напрями удосконалення САП (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Напрями удосконалення Спільної аграрної політики (САП)

Напрямок удосконалення	Характеристика	Очікувані результати
Підвищення екологічної стійкості	- зменшення викидів парникових газів; - захист біорізноманіття; - скорочення використання хімічних засобів; - підтримка відновлюваної енергії.	- зниження впливу на довкілля; - збільшення частки органічного землеробства; - підвищення якості сільськогосподарських земель.
Інновації та цифровізація	- впровадження смарт-технологій; - розвиток досліджень і розробок; - автоматизація фермерського управління.	- підвищення продуктивності; - зменшення витрат на виробництво; - швидке реагування на ринкові та кліматичні зміни.
Соціальна підтримка та молодь	- підтримка молодих фермерів; - створення робочих місць у сільських регіонах; - розширення освітніх програм.	- підвищення зайнятості; - залучення молоді до агросектору; - зростання кваліфікації фермерів.
Розвиток сільських територій	- покращення інфраструктури; - диверсифікація джерел доходу; - створення доступу до медичних і соціальних послуг.	- покращення рівня життя в селах; - зростання інвестицій у сільські регіони; - соціально-економічна стабільність.
Гармонізація торгівлі	- зміцнення позицій на міжнародному ринку; - уніфікація регуляторних стандартів; - захист внутрішнього ринку.	- зростання експорту агропродукції; - рівний доступ до ринків ЄС; - зменшення конкуренції з низькоякісною продукцією.
Адаптація до змін клімату	- розвиток посухостійких культур; - оптимізація водних ресурсів; - страхування фермерів від природних катастроф.	- підвищення стійкості до кліматичних змін; - мінімізація втрат від екстремальних погодних умов; - зростання врожайності.
Прозорість і ефективність фінансування	- адресне субсидування; - зменшення бюрократії; - цифровий моніторинг використання коштів.	- раціональне використання ресурсів; - справедливий розподіл коштів; - підвищення довіри до системи підтримки фермерів.

Міжнародна політика сприяє впровадженню інновацій у сільському господарстві через фінансування досліджень та розробок. Програми, такі як

Horizon Europe, забезпечують підтримку інноваційних рішень у виробництві та логістиці агропродовольчих товарів. Використання "розумного" землеробства, діджиталізації та автоматизації стало ключовим фактором підвищення продуктивності та ефективності аграрного сектору.

Таким чином, міжнародна політика, орієнтована на підтримку агропродовольчого ринку, є комплексною і сприяє розвитку торгівлі, екологічної стійкості, інновацій та продовольчої безпеки. Її реалізація дозволяє створити сприятливі умови для подолання глобальних викликів та забезпечення сталого зростання агропродовольчого сектору в майбутньому.

Висновки до розділу 3

Агропродовольчий сектор є важливою складовою світової економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку, створення робочих місць та розвиток міжнародної торгівлі. У межах розділу було проведено комплексне дослідження сучасного стану, тенденцій та перспектив розвитку міжнародного агропродовольчого ринку.

1. У сучасних умовах міжнародна торгівля агропродовольчою продукцією є одним із ключових чинників забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Основні обсяги експорту зосереджені у розвинутих країнах, таких як США, Нідерланди, та Бразилія, тоді як країни, що розвиваються, виступають основними імпортерами. Особливістю агропродовольчого ринку є його залежність від глобальних викликів, включаючи кліматичні зміни, політичну нестабільність і коливання цін. Вдосконалення експортно-імпортних процесів, спрямованих на зменшення митних бар'єрів та підвищення стандартів продукції, є основою для зміцнення позицій країн у міжнародній торгівлі, що дозволить знизити продовольчу

залежність імпортозалежних країн та забезпечити стабільність світового агропродовольчого ринку.

2. Прогноз до 2030 р. свідчить про стабільне зростання обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, таких як зерно, олія, м'ясо та молоко. Найбільші темпи зростання очікуються в регіонах Азії та Африки, які демонструють зростання як через розширення площ обробітку, так і через впровадження нових технологій. Водночас в Європі та Північній Америці акцент робиться на підвищенні продуктивності праці та екологізації виробництва. Україна, завдяки значному природному потенціалу, також має високі перспективи для нарощування виробництва і експорту аграрної продукції. Утім, для забезпечення конкурентоспроможності необхідно інвестувати в інновації та переробку.

3. Інновації відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку агропродовольчого сектору. Використання смарт-технологій, автоматизації процесів і генетично вдосконалених культур дозволяє підвищувати врожайність, знижувати витрати ресурсів та адаптувати виробництво до змін клімату. Діджиталізація процесів також сприяє прозорості торгівлі та управлінню аграрним бізнесом. Найбільші інвестиції в інновації здійснюються країнами ЄС, США, Китаєм, які задають глобальні тренди. Україна має значний потенціал у цій сфері, але вимагає активнішої державної підтримки для інтеграції інновацій у виробничий цикл.

4. Інституційна підтримка, така як субсидії, державні програми фінансування та міжнародні гранти, є важливим елементом розвитку агропродовольчого ринку. Зокрема, Спільна аграрна політика (САП) ЄС демонструє, як збалансовані інструменти підтримки можуть стимулювати розвиток сільських територій, знижувати екологічне навантаження та забезпечувати соціальну стабільність. Водночас інституційна підтримка потребує прозорості та ефективного розподілу ресурсів.

5. Розвиток агропродовольчих ринків у різних регіонах світу має специфічні особливості, що визначаються природними ресурсами, рівнем економічного розвитку та демографічними факторами. Азія залишається провідним виробником зерна та рису, Африка демонструє високі темпи зростання попиту, тоді як Європа орієнтується на якість та екологічність продукції. Україна, маючи родючі ґрунти та значні земельні ресурси, активно розвиває експорт зерна та олійних культур. Подальший розвиток аграрного сектору залежить від здатності адаптуватися до глобальних викликів і інтегруватися у світові виробничі ланцюги.

6. Міжнародні організації, такі як СОТ, ФАО, ОЕСР, відіграють ключову роль у формуванні правил гри на світовому агропродовольчому ринку. Їхні ініціативи спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки, зниження митних бар'єрів та сприяння торгівлі. Політика СОТ, зокрема, сприяє зменшенню субсидій, які викривляють ринки, та забезпечує рівні умови для всіх учасників. Україна, як активний учасник міжнародної торгівлі, повинна дотримуватися стандартів цих організацій і водночас просувати свої інтереси. Включення до глобальних ініціатив сприятиме підвищенню конкурентоспроможності країни на світовому ринку.

7. Подальший розвиток агропродовольчого ринку потребує впровадження сталих практик, орієнтованих на збереження ресурсів та адаптацію до змін клімату. Пріоритетами є збільшення доданої вартості продукції через її переробку, диверсифікація виробництва та підвищення частки екологічно чистих продуктів. Україна має значні можливості для інтеграції у світовий ринок завдяки своєму географічному положенню, ресурсам і виробничим потужностям. До 2030 р. очікується подальше зростання обсягів виробництва, але ключовими залишаються питання підвищення ефективності та якості. Інтеграція з європейськими ринками та активна участь у міжнародних торговельних ініціативах стануть основою для стабільного розвитку галузі.

ВИСНОВКИ

Міжнародний агропродовольчий ринок є однією з ключових складових глобальної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку, створення робочих місць і розвиток міжнародної торгівлі. Його значення постійно зростає в умовах глобалізації, змін клімату та зростання попиту на якісні продукти харчування. Дослідження сучасного стану, структури, динаміки та перспектив розвитку цього ринку дозволило виявити ключові чинники, які впливають на його ефективність і стабільність. Вивчення ролі інновацій, впливу державної політики та регуляторних механізмів є важливими для розробки стратегій, спрямованих на зміцнення позицій країн у міжнародному економічному середовищі. Наведені нижче висновки узагальнюють основні результати дослідження і формують базу для подальших практичних рекомендацій.

1. Ринок, як багатомірний економічний категорія, об'єднує процеси купівлі-продажу, обміну товарами та ресурсами, створюючи ефективний механізм балансування попиту та пропозиції. Аналіз структури ринку показав його поділ на сировинний, продуктовий, фінансовий, технологічний та логістичний сегменти, що забезпечують багаторівневу взаємодію між учасниками. Сучасні тенденції, такі як глобалізація та технологічний прогрес, сприяють трансформації ринку. Роль міжнародного сегмента ринку, зокрема агропродовольчого, значно зросла у зв'язку зі зростанням попиту на продовольство у світі. Цей сектор став ключовим елементом глобальної економіки.

2. Міжнародний агропродовольчий ринок характеризується високим рівнем конкуренції, інтеграції та диверсифікації. Основні сегменти цього ринку охоплюють рослинницько-промислову, тваринницько-промислову продукцію, а також побічні продукти аграрного виробництва. Цей ринок є стратегічно важливим, адже забезпечує продовольчу безпеку, створення робочих місць та стимулює економічний розвиток. Значну частину його функціонування забезпечують міжнародні організації, такі як СОТ, ФАО, ОЕСР, які регулюють торговельні відносини та підтримують сталий розвиток.

Участь у міжнародному ринку відкриває для України можливості для зміцнення своєї економічної позиції.

3. Україна є одним із провідних експортерів зернових та олійних культур у світі, забезпечуючи понад 10 % світового ринку. Обсяги експорту української агропродукції у 2021 р. перевищили 27 млрд доларів США, що склало 45% національного експорту. Високий експортний потенціал сприяє інтеграції України у світові виробничі ланцюги, проте залежність від глобальних цін та ринкових умов створює ризики. Розвиток переробних галузей та збільшення доданої вартості продукції є пріоритетом для України. Водночас важливим завданням залишається вдосконалення логістики та зменшення витрат на транспортування.

4. Азія, Латинська Америка та Північна Америка є найбільшими виробниками агропродовольчої продукції у світі. Азія лідирує у виробництві зернових та рису, Латинська Америка – у виробництві сої та кави, а Європа спеціалізується на молочної продукції та вині. Україна, завдяки своєму природному потенціалу, залишається одним із лідерів з експорту зернових культур. Така регіональна спеціалізація підвищує конкурентоспроможність країн, але водночас створює ризики залежності від окремих продуктів. Збалансоване використання природних ресурсів і диверсифікація виробництва допоможуть знизити ці ризики.

5. Впровадження інновацій, таких як смарт-технології, автоматизація та діджиталізація, сприяє підвищенню продуктивності агропродовольчого сектору. Використання Big Data та біотехнологій дозволяє оптимізувати витрати ресурсів, знижувати собівартість продукції та адаптувати виробництво до змін клімату. Найбільші інвестиції у цю сферу здійснюються розвинутими країнами, такими як США, Нідерланди, Китай. Україна має значний потенціал для розвитку інноваційного землеробства, але вимагає активнішої державної підтримки. Інновації сприятимуть підвищенню доданої вартості продукції та конкурентоспроможності.

6. Зміни клімату, такі як підвищення температури, посухи та повені, негативно впливають на врожайність сільськогосподарських культур у багатьох регіонах світу. Країни Африки, що залежать від дощового землеробства, особливо вразливі до таких змін. У Європі та Північній Америці активно впроваджуються кліматично орієнтовані технології та стійкі практики. Україна має зосередитись на адаптації до змін клімату через оптимізацію зрошувальних систем, збереження ґрунтів та впровадження стійких сортів культур. Це сприятиме збереженню продовольчої безпеки.

7. Державна та міжнародна підтримка, така як субсидії, гранти та кредитування, є важливими інструментами розвитку агропродовольчого сектору. Спільна аграрна політика ЄС є прикладом ефективної інституційної підтримки, яка сприяє розвитку сільських територій та екологізації виробництва. Україні важливо інтегрувати найкращі практики міжнародного досвіду, щоб забезпечити прозорість і ефективність розподілу ресурсів. Акцент має бути на підтримці малих і середніх виробників. Програми фінансування та субсидування допоможуть розширити виробничі можливості та зміцнити ринкові позиції.

8. Сталий розвиток базується на екологічності виробництва, збереженні природних ресурсів та адаптації до глобальних викликів. Пріоритетом є розвиток переробної промисловості, зменшення вуглецевого сліду та впровадження відновлюваних джерел енергії. Україна має можливості для розвитку екологічно чистої продукції, яка користується попитом на світових ринках. До 2030 року очікується значне зростання обсягів виробництва агропродовольчої продукції. Інтеграція у європейські ринки стане ключовим чинником для довгострокового розвитку.

9. Участь у міжнародних ініціативах, таких як СОТ, ФАО та інші програми, дозволяє Україні інтегруватися у світовий ринок. Ці організації створюють правила торгівлі, підтримують сталий розвиток та забезпечують рівні умови для всіх учасників. Україна має активно впроваджувати їхні стандарти, одночасно захищаючи власні інтереси. Інтернаціоналізація

економіки є важливим чинником для розширення експортних можливостей. Співпраця з міжнародними партнерами допоможе зміцнити позиції України.

10. Ефективна логістика є основою для розвитку агропродовольчого сектору, особливо в експортно-орієнтованих країнах. Розбудова інфраструктури, зниження транспортних витрат та оптимізація ланцюгів постачання сприятимуть збільшенню конкурентоспроможності продукції. Для України важливим є розвиток портів, залізничних перевезень та вдосконалення митних процедур. Інтеграція з європейськими транспортними системами також створює нові можливості для експорту. Логістика є стратегічним фактором, який впливає на швидкість та ефективність зовнішньоекономічних операцій.

11. Очікується, що до 2030 року світовий агропродовольчий ринок перевищить 5 трлн доларів США. Найбільші темпи зростання спостерігатимуться в Азії та Африці через збільшення попиту та впровадження нових технологій. В Європі акцент робиться на екологізації виробництва та підвищенні якості продукції. Україна має зосередитись на розвитку переробних галузей та підвищенні продуктивності. Комплексний підхід до реформ дозволить країні інтегруватися у світовий ринок.

12. Сільські території є базою для розвитку агропродовольчого сектору. Інвестиції у соціальну інфраструктуру, освіту та підвищення рівня життя у сільській місцевості є важливими для забезпечення стабільного розвитку. Спільна аграрна політика ЄС демонструє, як підтримка сільських територій сприяє економічному зростанню. Україні необхідно впроваджувати схожі програми, орієнтовані на покращення умов у сільській місцевості. Стійкість аграрного сектору залежить від його здатності підтримувати соціальний баланс.

13. Проблеми зміни клімату вимагають адаптації сільського господарства через впровадження кліматично стійких технологій. Важливим напрямом є розвиток органічного землеробства, збереження природних ресурсів та відновлення екосистем. Україна має значний потенціал у цій сфері,

але потребує додаткових інвестицій та підтримки з боку держави. Екологічна безпека стане основою для довгострокового зростання продуктивності. Рішення екологічних проблем сприятиме підвищенню якості життя населення.

14. Державна політика відіграє вирішальну роль у регулюванні агропродовольчого сектору. Важливими завданнями є підтримка інновацій, розвиток інфраструктури та сприяння експортно-орієнтованим галузям. Створення сприятливих умов для інвесторів та аграріїв дозволить збільшити конкурентоспроможність сектора. Україна має використовувати досвід інших країн, таких як САП ЄС, для побудови ефективної системи підтримки. Узгоджена державна політика забезпечить стабільність і розвиток агропродовольчого ринку.